

Nykänen Peppi

Aikuisten toiminnan vaikutus lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvään psyykkiseen
hyvinvointiin

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN JA PSYKOLOGIAN TIEDEKUNTA
Psykologian tutkinto-ohjelma
2023

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta

Aikuisten toiminnan vaikutus lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvään psyykkiseen hyvinvointiin (Peppi Nykänen)

Kandidaatin tutkielma, 45 sivua, 0 liitesivua

Huhtikuu 2023

Ilmastonmuutoksen on tunnustettu olevan suurin 2000-luvulla kohtaamamme globaali terveydellinen haaste. Aiemmin ilmastokriisin on nähty olevan ongelmana lähinnä ei-emotionaalinen, mutta viime vuosina sen on ymmärretty olevan itse asiassa kriisi myös mielenterveyden kannalta. Lapset ja nuoret ovat ilmastonmuutoksen suhteen erityisen haavoittuvainen ryhmä, ja tutkimukset ovat osoittaneet heille kasaantuvan ilmastonmuutokseen liittyvän sekä fyysisen että psyykkisen tautikuorman olevan huomattavan suuri. Merkittävällä osalla lapsista ja nuorista on havaittu huolestuneisuutta ilmastonmuutokseen liittyen, ja heistä moni on kertonut tulevaisuuden aiheuttavan heissä pelkoa. Esimerkiksi ilmastoahdistus on ilmiö, josta on lasten, nuorten ja nuorten aikuisten kohdalla puhuttu viime vuosina julkisuudessa paljon.

Sillä, miten aikuiset toimivat, on vaikutusta lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvään psyykkiseen hyvinvointiin, mutta sitä ei erillisenä tutkimusaiheena ole juurikaan tutkittu. Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on selvittää, miten aikuisten toiminta lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvään psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttaa. Tutkimusmenetelmänäni käytän kuvailevaa kirjallisuuskatsausta, eli kokoan yhteen ja tarkastelen kriittisesti aiempien tutkimusten tuloksia. Jotta aiheesta saisi tulosten tarkastelua varten riittävän kattavan kuvan, taustoitan tutkimustuloksia ensin kuvaamalla ilmastonmuutoksen ja mielenterveyden yhteyttä sekä yleisemmin että lasten ja nuorten kohdalla erikseen.

Tutkielmani perusteella lapsilla ja nuorilla esiintyy paljon yleistä tyytymättömyyttä aikuisiin ja siihen, miten aiemmat sukupolvet ja päättäjät ovat ilmastonmuutokseen reagoineet. Lapset ja nuoret eivät aina koe tulevansa huoltensa kanssa kuulluiksi, mikä aiheuttaa heille muun muassa lannistumisen ja epätoivon kokemuksia, minkä lisäksi se, jos aikuiset rajoittavat lasten ja nuorten ilmastotoimijuutta, voi heillä johtaa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksiin. Vanhemmuus-tyyli voi vaikuttaa lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin sekä myönteisesti että kielteisesti. Aikuisten tulisi ottaa lasten ja nuorten huolet vakavasti, antaa heille tilaa keskustella tunteistaan ja paitsi auttaa heitä löytämään sopivia keinoja ilmastotekojen tekemiseen, lisäksi jakaa ilmastonmuutoksen aiheuttamaa psyykkistä taakkaa toimimalla ilmaston hyväksi myös itse.

Avainsanat: aikuiset, ilmastonmuutos, lapset ja nuoret, mielenterveys, psyykkinen hyvinvointi

Sisältö

1. Johdanto.....	4
2. Tutkimuksen toteutus.....	6
2.1 Aineiston hankinta.....	6
3. Ilmastonmuutos ja mielenterveys.....	7
3.1 Ilmastonmuutoksen vaikutus mielenterveyteen.....	8
3.2 Ilmastotunteet.....	10
3.2.1 Ympäristö- ja ilmastoahdistus.....	13
3.2.2 Voimauttavat ilmastotunteet.....	14
4. Lapset, nuoret ja ilmastonmuutos.....	16
4.1 Ekologinen ja ekokulttuurinen viitekehys.....	17
4.2 Lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvä psyykkinen hyvinvointi.....	18
4.3 Lapset ja nuoret ilmastotoimijoina.....	21
4.3.1 Lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvä toiminta.....	22
4.3.2 Aikuiset ilmastotoiminnan rajoittajina ja mahdollistajina.....	24
5. Tulokset.....	28
5.1 Aikuisten toiminnan vaikutus.....	28
5.2 Vanhempien ja opettajien toiminnan vaikutus.....	29
5.3 Päättäjien toiminnan vaikutus.....	32
6. Yhteenveto ja pohdinta.....	34
6.1 Johtopäätökset.....	36
Lähteet.....	38

1. Johdanto

“Okei, onhan meillä Greta Thunberg, mutta häntäkin vaan haukutaan ja ne keski-ikäiset jotka tekevät päätöksiä eivät tee mitään. On toisaalta tullut vähän semmonen hälläväliä olo, koska mitään ei näytä tapahtuvan”, kommentoi eräs nuori Pro gradu -tutkielmassa, jossa kartoitettiin lukioikäisten nuorten suhtautumista vaikutusmahdollisuuksiinsa koskien ilmastonmuutoksen pysäyttämistä (Hokkanen, 2020). Lähes minkä tahansa nuorten ilmastonmuutokseen liittyvästä ahdistuksesta – tai vaikkapa nimenomaan nuoresta, ilmastoaktivismistaan tunnetusta Greta Thunbergistä – kertovan internetissä julkaistun uutisen kommenttikenttää katsomalla asian voisi todeta olevan juuri näin: oletettavasti aikuiset henkilöt vaikuttavat muun muassa vähättelevän ja pilkkaavan artikkeleissa kuvattuja ilmiöitä ja henkilöitä. Esimerkiksi Facebookissa Greta Thunbergin julkisuudesta vetäytymistä on kommentoitu muun muassa seuraavanlaisesti: ”oiskohan viety mielisairaalaan voughkaamaan”, ”on tehnyt tyttö rukka itsestään naurettavan pellen kommentteillaan” ja ”kasvoi niin tuli hieman järkiinsä” (Facebook-komenttikenttä, 2023). Ote WWF:n nuorten ilmastoahdistuksesta Facebookiin tekemään artikkelinostoon tulleen kommentista puolestaan kuuluu näin: ”Omalle lapselleni en aio puhua sanallakaan ilmastonmuutoksesta vielä pitkään aikaan, se ei ole lapsen eikä nuorensa murhe. Kun saavat äänestää niin sitten heillä on mahdollisuus vaikuttaa politiikkaan ja siitä edelleen vihreisiin valintoihin. Meillä on Suomessa jo ihan tarpeeksi mielenterveysongelmaisia nuoria ja aikuisia” (Facebook-komenttikenttä, 2019).

Edellä mainituissa kommentteissa ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi toimimista on siis kuvattu voughkaamiseksi sekä naurettavaksi ja lapselliseksi järjettömyydeksi, minkä lisäksi yksi vanhempi aikoo pidättäytyä ilmastonmuutoksesta puhumisesta lapsensa kanssa ja kertoo lapsen saavan vaikuttaa ilmastonmuutokseen liittyviin asioihin saavutettuaan äänioikeuden. Mielestäni huomionarvoista on se, etteivät erilaiset kielteiset, myönteiset kuin välinpitämättömätkin kommentit ja suhtautumiset lasten ja nuorten ilmastonmuutosta koskeviin huoliin ole vain sosiaalisen median ilmiö, vaan osa heidän arkielämänsä. Aikuisten toiminta yhteiskunnassa kansalaisina, päättäjinä ja vanhempina vaikuttaa myös yhteiskunnassa eläviin lapsiin ja nuoriin. Aiheeseen on nimenomaan ilmastonmuutoksen näkökulmasta syytä kiinnittää huomiota, sillä tutkimusten mukaan huoli ilmastonmuutoksesta ja kokemus ilmastonmuutosta ehkäisevien tekojen riittämättömydestä vaikuttavat nuorten hyvinvointiin. Esimerkiksi eräässä kansainvälisessä tutkimuksessa, johon osallistui kymmenestä maasta yhteensä 10 000 nuorta, 75 prosenttia nuorista kertoi pelosta ja ahdistuksesta tulevaisuutta kohtaan, 65 prosenttia katsoi hallitusten

pettäneen heidät ilmastonmuutoksen torjunnassa ja yli 50 prosenttia uskoi ihmiskunnan olevan tuhoon tuomittu (Hickman ym., 2021).

Aiheena ilmastonmuutos ja sen, etenkin lapsiin ja nuoriin kohdistuvat mielenterveydelliset vaikutukset kiinnostavat minua tulevana psykologina sekä ammatillisesti että henkilökohtaisesti, sillä olen huolissani siitä, millaisen huolen taakan kanssa suuri osa lapsista ja nuorista joutuu elämänsä elämään ja toisaalta siitä, ettei psykologin koulutus mielestäni anna juuri tämän aiheen kannalta relevantteja valmiuksia tai työkaluja esimerkiksi ilmastoahdistusta kokevien asiakkaiden kanssa työskentelyyn. Mielenterveyden ammattilaisten roolia lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvässä psyykkisessä hyvinvoinnissa on tutkittu vain vähän, mutta psykologian rooli on kuitenkin tunnistettu erilaisten käytäntöjen luomisessa, yhteisöjen ilmastonmuutoksen vaikutuksille valmistamisessa ja asiakkaiden mahdollisen ahdingon kanssa pärjäämisen auttamisessa (Léger-Goodes ym., 2022). On myös ehdotettu, että mielenterveyden ammattilaisten tulisi puhua ja opettaa ilmastonmuutoksen mielenterveydellisistä vaikutuksista ja kertoa muille ratkaisuksista ja konkreettisesta toiminnasta, jota ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi voi tehdä (Burke ym., 2018). Tässä tutkielmassa tarkoitukseni on kartoittaa, millaista tutkimusta aikuisten toiminnan vaikutuksista lasten ja nuorten kokemiin ilmastonmuutokseen liittyviin tunteisiin liittyen on tehty, ja millainen rooli aikuisten toiminnalla lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvään psyykkiseen hyvinvointiin on. Keskityn tässä aikuisten toimintaan yleisesti, minkä lisäksi perehdyn tarkemmin aikuisista etenkin vanhempien ja päättäjien toimintaan, rajaten pois esimerkiksi mielenterveyden ammattilaisten roolin. Tutkielmassa pyrin vastaamaan seuraavaan tutkimuskysymykseen:

- Miten aikuisten toiminta vaikuttaa lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvään psyykkiseen hyvinvointiin?

2. Tutkimuksen toteutus

Kandidaatin tutkielmani toteutustapa on kirjallisuuskatsaus. Kirjallisuuskatsauksella tarkoitetaan metodia tai tutkimustekniikkaa, jonka avulla tutkitaan jo tehtyä tutkimusta, eli toisin sanoen kootaan yhteen ja tarkastellaan kriittisesti aiempien tutkimusten tuloksia (Salminen, 2011). Tarkoitukseni on aiemman tutkimuksen pohjalta vastata määrittämäni tutkimuskysymykseen. Tekemäni katsauksen voisi katsoa olevan kuvaileva kirjallisuuskatsaus, sillä pyrin siinä erään kuvailevan kirjallisuuskatsauksen määritelmän (Salminen, 2011) mukaisesti kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä laaja-alaisesti ilman tarkkoja metodisia sääntöjä.

2.1 Aineiston hankinta

Aineiston valinnassa kiinnitin huomiota siihen, että aineisto vastaa tutkimuskysymykseeni ja on mahdollisimman ajantasaista ja luotettavaa. Aineiston luotettavuuden kannalta kiinnitin huomiota siihen, että lähdemateriaalina käyttämäni artikkelit olivat vertaisarvioituja ja julkaistu korkeatasoisissa tieteellisissä julkaisuissa (Metsämuuronen, 2011). Lisäksi pyrin käyttämään alkuperäislähteitä aina, kun se oli mahdollista. Tieteellisten artikkeleiden lisäksi olen tehnyt viittauksia myös toimitettuihin teoksiin, yhteen väitöskirjaan ja valikoiden pariin otteeseen myös Pro gradu -tutkielmiin silloin, kun se on tutkielmani teoriaosuuden kannalta ollut erityisen relevanttia. Tieteellisten julkaisujen luotettavuuden arvioinnissa olen käyttänyt apuna JUFO-portaalia ja Ulrichsweb-tietokantaa.

Tiedonhaussa tietokantoina käytin pääasiassa Ebscoa, Oula-Finnaa ja Google Scholaria. Suurin osa julkaisuista oli luettavissa internetin välityksellä, mutta lisäksi hyödynsin tutkielmassani myös kirjastoa ja fyysisiä kirjoja. Hakusanoina käytin sekä suomen- että englanninkielisiä käsitteitä ja niiden synonyymejä. Aineiston hankinnassa pyrin löytämään sekä suomen- että englanninkielisiä tutkimuksia, mutta suomeksi tutkimusta ei juurikaan löytynyt. Hakusanoina ilmastonmuutokseen liittyen olivat climate change, climatic change ja global warming, psyykkiseen hyvinvointiin liittyen anxiety, climate anxiety, eco-anxiety, mental health, well-being, mood, psycholog*, emotion, feeling, thought, lapsiin ja nuoriin liittyen child, children, youth, young people ja adolescen* sekä aikuisiin liittyen parent, parenting ja adult. Pyrin myös kiinnittämään huomiota siihen, että käyttämäni tutkimukset eivät koskisi vain esimerkiksi Suomea tai Eurooppaa, vaan myös muita maita ja kulttuureja.

3. Ilmastonmuutos ja mielenterveys

Ilmastonmuutoksesta on puhuttu jo 1960-luvusta asti, mutta siihen on keskitytty ennen kaikkea vasta 2000-luvun haasteena (Léger-Goodes ym., 2022). Vaikka ilmastonmuutoksen olemassaolo ja uhkaavuus ehkä tunnistettaisiinkin, ihmiset toisinaan vetoavat siihen, ettei yksilön teoilla ole merkitystä ja siirtävät vastuun esimerkiksi päättäjille. Tämä voi suoranaisten denialismin eli ilmastonmuutoksen olemassaolon tai vakavuuden kieltämisen ohessa olla kognitiivinen strategia, jota ihmiset käyttävät psykologisena selviytymiskeinona pärjätäkseen sen tiedon kanssa, että ilmastonmuutos todella on olemassa oleva asia (Ojala, 2012a). Keväällä 2022 julkaistussa IPCC:n kuudennen arviointiraportin kolmannessa osaraportissa (2022) korostetaan kuitenkin aiempaakin enemmän ilmastonmuutoksen vaikutusten lieventämisessä valtiollisten toimijoiden lisäksi esimerkiksi yritysten, yhteisöjen sekä yksilöiden roolia. Yksilön toimillakin on vaikutuksensa, sillä esimerkiksi Suomessa noin 66 prosenttia kulutusperäisistä päästöistä syntyy kotitalouksista (Nissinen & Savolainen, 2019). Kulutustottumuksiaan muuttamalla yksilön voi siis olla mahdollista pienentää päästöjensä määrää. Tämän lisäksi hyvän sosioekonomisen statuksen omaavat yksilöt tuottavat maailmanlaajuisista päästöistä suhteettoman suuren osan, minkä myötä heillä on suurin potentiaali niitä myös pienentää (IPCC, 2022).

Hiilijalanjäljen (carbon footprint) käsitteellä tarkoitetaan hiilidioksidipäästöjä, jotka ihmisen toiminta on aiheuttanut, ja se voidaan määrittää paitsi yrityksille, organisaatioille, toiminnoille ja tuotteille, myös yksilöille käyttäen yleensä yksikkönä hiilidioksidiekvivalenttia (CO₂e), joka huomioi hiilidioksidin lisäksi kasvihuonekaasupäästöistä myös muut merkittävät päästöt (Sjöstedt, 2018). Ilmastonmuutoksen hillitsemisen kannalta kestävän yksilön hiilijalanjäljen tavoite on vuodelle 2030 2500 CO₂-ekvivalenttia, vuodelle 2040 1400 CO₂-ekvivalenttia ja vuodelle 2050 700 CO₂-ekvivalenttia (Institute for Global Environmental Strategies, 2019). Maailmassa pienimpään tuloluokkaan kuuluvien yksilöiden hiilijalanjälki on vain noin 1900 CO₂-ekvivalenttia (Hubacek ym., 2017), kun taas keskivertosuomalaisen hiilijalanjälki on noin 10 000 CO₂-ekvivalenttia (Savolainen ym., 2021). Kuilu etenkin suomalaisten kaltaisten yksilöiden hiilijalanjäljen ja tavoitehiilijalanjäljen välillä vaikuttaa siis varsin suurelta. Vuoden 2019 arvion mukaan kehittyneiden maiden asukkaiden tulisikin pienentää hiilijalanjälkeään vuoteen 2050 mennessä 80–93 prosentilla olettaen, että pienentäminen olisi tuolloin aloitettu heti (Institute for Global Environmental Strategies, 2019). Vuonna 2019 41 prosenttia Ilmastobarometriin vastanneista kertoi muuttaneensa toimintaansa ilmastonmuutoksen takia (Kantar TNS &

Valtiovallinnon ilmastoviestinnän ohjausryhmä, 2019), ja vuoden 2023 barometrissa näin vastasi 37 prosenttia (Kantar Public & Valtiovallinnon ilmastoviestinnän ohjausryhmä, 2023). Arvio vuoden 2020 suomalaisen keskimääräisen hiilijalanjäljen suuruudesta ei ilmeisesti ole vielä tarkentunut, eikä vuoden 2021 hiilijalanjälkeä ole laskettu, mutta ainakaan vuosien 2016 ja 2019 välillä päästöjen määrässä ei tapahtunut juurikaan muutoksia (Savolainen ym., 2021). Tämäkin antaa viitteitä siitä, että tekoja päästömäärien pienentämiseksi ei ole vielä tehty ainakaan siinä määrin, että sillä olisi vaikutusta tutkimustuloksiin.

Vaihtoehtoja yksilöiden päästöjen vähentämiseksi selvittäneen tutkimuksen (Institute for Global Environmental Strategies, 2019) mukaan yksilöiden kohdalla suurimmat päästöjen lähteet ovat ravitsemus, asuminen ja liikkuminen, ja suurimmat päästövähennykset yksilöiden olisi mahdollista saavuttaa vähentämällä lihan ja maitotuotteiden kulutusta, yksityisautoilua ja lentomatkestamista sekä fossiilisten polttoaineiden käyttöä energianlähteenä. Erityisesti Suomen kohdalla on nostettu päästövähennysten tekemiseksi esiin lisäksi ilmalämpöpumppujen käyttö huonelämpötilan säätelyä varten sekä kasvipohjainen ruokavalio (Institute for Global Environmental Strategies, 2019). Suurin osa ihmisistä ei kuitenkaan ole halukkaita luopumaan elämäntyylistään, jotka ovat ympäristöä saastuttavia, mutta joista he nauttivat (Bandura & Cherry, 2019). Äkkiseltään tästä voisi tehdä johtopäätöksen siitä, että ihmiset ovat ilmastonmuutosta kohtaan välinpitämättömiä, mutta taustalla voi mahdollisesti kuitenkin olla muunkinlaisia syitä. Tätä puoltaisi esimerkiksi se, että vuonna 2019 ilmastotunteisiin liittyvään kansalaiskyselyyn vastanneista yhteensä yli 73 prosenttia ilmaisi olevansa huolissaan ilmastonmuutoksesta (Hyry, 2019). Huoli ei siis kuitenkaan vaikuta tällä hetkellä merkittävässä määrin johtavan kulutustottumusten muuttamiseen. Yhdeksi syyksi on esimerkiksi esitetty psykologisen etäisyyden käsitettä eli sitä, että vaikka suurin osa ihmisistä on tietoisia ilmastonmuutoksen tapahtumisesta, moni kokee sen itselleen etäisenä asiana: se on jotain, joka tapahtuu joillekin muille, jossain muualla, ja joskus tulevaisuudessa (McDonald ym. 2015)

3.1 Ilmastonmuutoksen vaikutus mielenterveyteen

Ilmastonmuutoksen on tunnustettu olevan 2000-luvun suurin kohtaamamme globaali terveydellinen haaste (Ma ym., 2022), mutta se on pitkään ollut monille ihmisille ilmiönä psykologisesti etäinen, minkä vuoksi se on myös nähty lähinnä ei-emotionaalisenä ongelmana (Spence ym., 2012). Tämä näkemys on kuitenkin viimeisen vuosikymmenen aikana alkanut muuttua, kun yhä useammat ihmiset ympäri maailman ovat joutuneet kokemaan ilmastonmuutoksesta

johtuvia akuutteja luonnonilmiöitä, kuten äärimmäisiä sääilmiöitä, metsäpaloja ja tulvia, sekä hitaammin ilmeneviä ja kroonisempia muutoksia, kuten kuivuutta, jäätiköiden sulamista, merenpinnan nousua sekä ekosysteemien heikentymistä (Ojala ym., 2021). Ilmastonmuutoksen on sittemmin kuvattu olevan mielenterveyskriisi (ks. esim. Romeu, 2021), jolla on American Psychological Associationin eli APA:n ja yhteistyökumppaneiden julkaisun (Clayton ym., 2017) mukaan sekä suoria että epäsuoria ja sekä akuutteja että kroonisia psykologisia vaikutuksia yksilöiden mielenterveyteen. Näistä suorilla vaikutuksilla tarkoitetaan suoraan ilmastonmuutoksesta johtuville luonnonilmiöille altistumista, ja epäsuorilla ilmiöistä johtuville seurauksille altistumista. Tällaisten altistumisten vaikutuksia ovat muun muassa trauma ja shokki, traumaperäinen stressihäiriö, kerrannainen stressi (compounded stress), jännitteet sosiaalisissa suhteissa, depression, ahdistus, itsemurha, päihteiden käyttö, aggressio ja väkivalta, avuttomuuden, pelon, fatalismin, solastalgian ja ympäristöahdistuksen (eco-anxiety) tunteet sekä henkilökohtaisesti tärkeiden paikkojen, autonomian ja kontrollin tunteiden sekä henkilökohtaisen ja työperäisen identiteetin menettäminen (Clayton ym., 2017). Näistä solastalgialla tarkoitetaan paikkakokemusta, mikä syntyy, kun jokin yksilölle merkityksellinen paikka vaurioituu tai tuhoutuu (Albrecht ym., 2007). Tällä hetkellä sekä ICD:n uudemmassa versiossa, ICD-11:stä, että DSM-5-tautiluokituksesta puuttuu maininnat spesifisti ilmastonmuutokseen liittyvistä mielenterveyden häiriöistä, mutta joidenkin näkemysten mukaan kyseiset ilmiöt tullaan todennäköisesti tulevaisuudessa niihin sisällyttämään, sillä historian saatossakin psykiatriset ilmiöt ovat mukautuneet kulttuuristen tekijöiden vaikutuksesta, eikä ilmastonmuutoksen tulisi olla tähän poikkeus (Romeu, 2021).

Vaikka ilmastonmuutoksen vaikutuksille ei itse suoraan tai epäsuoraan altistuisi, jo pelkkä tietoisuus ilmastonmuutoksen olemassaolosta aiheuttaa monille ahdistuksen kokemuksia (Pihkala, 2018). Tämän on tutkimuksissa havaittu voivan aiheuttaa esimerkiksi häkeltyksen kokemuksia (feeling overwhelmed), jotka puolestaan johtavat paniikkikohtauksiin, unettomuuteen tai obsessiiviseen ajatteluun (Léger-Goodes ym., 2022). Ilmastonmuutokseen liittyvistä ilmiöistä puhuminen ei kuitenkaan vaikuta sopivan yleisiin sosiaalisiin normeihin. Tutkittaessa ilmastonmuutokseen liittyviä asenneilmapiirejä havaittiin tutkitussa yhteisössä sosiaalisten dissonanssien ja paineiden olevan niin suuria, että ihmisillä oli tapana turvautua sosiaalisesti rakennettuun hiljaisuuteen (socially constructed silence) tai kieltämiseen (socially constructed denial) (Norgaard, 2011). Vastaavan ilmiön seurauksia on kuvattu termillä hiljaisuuden kierre (spiral of silence), jolla tarkoitetaan sitä, että vaikka moni on huolissaan ilmastonmuutoksesta, harva puhuu siitä, jolloin syntyy vaikutelma siitä, ettei asia kiinnosta muita, mikä saa ihmiset

välttelemään asiasta puhumista entisestään (Ojala, 2019). Tällaisen yleisen vaikenemisen puolestaan on havaittu pitkällä aikatahtämellä lisäävän ihmisten ilmastonmuutokseen liittyvää ahdistuneisuutta (Norgaard, 2011).

3.2 Ilmastotunteet

Pihkala (2022) on tehnyt tutkimusta ilmastotunteista. Vaikka hän huomauttaakin, että yksilön tietynä hetkenä kokemiin tunteisiin vaikuttavat ilmastonmuutoksen vaikutusten lisäksi monenlaiset muut tekijät, kuten yksilön temperamentti, elämäntilanne, kuluneen päivän tapahtumat sekä sosiaaliset dynamiikat, tarkoitetaan ilmastotunteiden käsitteellä hänen mukaansa nimenomaan ilmastonmuutokseen liittyviä affektiivisia eli tunnepitoisia ilmiöitä. Niistä on hänen mukaansa tutkimuksissa puhuttu esimerkiksi ilmastonmuutokseen affektiivisen ulottuvuuden tai ilmastoemootioiden (climate emotions) käsittein, mutta suomen kielessä yleisimmin vaikuteetaan käyttävän nimenomaan ilmastotunteiden käsitettä. Miltei kaikissa hänen tekemäänsä katsaukseen sisällytetyistä artikkeleista viitattiin pelon, huolen ja ahdistuksen, surun ja surullisuuden, syyllisyyden ja häpeän, sekä toivon ja voimaantumisen (empowerment) tunteisiin, minkä lisäksi suurimmasta osasta artikkeleita löytyi mainintoja myös vihan ja turhautumisen tunteista. Kyseisessä tutkimuksessa myös huomautetaan, että ilmastotunteiden joukkoa tarkasteltaessa voidaan havaita paljon samankaltaisuuksia perustunteiden teorioiden kanssa, ja siinä esitetään ilmastotunteiden alustavaksi taksonomiaksi jaottelua kahteentoista luokkaan (Pihkala, 2022). Tarkempi kuvaus esitetystä taksonomiasta löytyy taulukosta 1.

Taulukko 1

Alustava ehdotus ilmastotunteiden ja niihin läheisesti liittyvien psyykkisten tilojen taksonomiaksi, muokattu Pihkalan (2022) taulukon pohjalta.

Yllättymiseen liittyvät tunteet	Hämmästyminen, ihmetys Yllätys Pettymys Hämmennys Poissa tolaltaan oleminen (feeling disoriented, upset)
Uhkaan liittyvät tunteet	Pelko Huoli Ahdistus (lievemmat muodot)

(jatkuu)

	<p>Kammo</p> <p>Avuttomuus/voimattomuus (lievemät muodot)</p> <p>Häkeltymisen tunne (feeling overwhelmed)</p> <p>Kauhu, paniikki</p>
Suruun liittyvät tunteet	<p>Surullisuus</p> <p>Suru</p> <p>Solastalgia</p> <p>Ikävöinti</p> <p>Kaiho</p> <p>Alakuloisuus (feeling blue/low)</p> <p>Yksinäisyys</p>
Voimakkaaseen ahdistukseen liittyvät tunteet	<p>Voimakas ahdistus</p> <p>Avuttomuus, voimattomuus (voimakkaat muodot)</p> <p>Voimakas häkeltymisen kokemus (feeling overwhelmed)</p>
Voimakkaaseen masennukseen liittyvät tunteet	<p>Voimakas masennus</p> <p>Merkityksettömyyden kokemus</p> <p>Toivottomuus</p> <p>Turtumuksen tunne (feeling numb)</p>
Syyllisyyteen ja häpeään läheisesti liittyvät tunteet	<p>Syyllisyys</p> <p>Häpeä</p> <p>Nolostuminen</p> <p>Riittämättömyyden tunne</p> <p>Katumus (regret, remorse)</p>
Närkästymiseen liittyvät tunteet	<p>Närkästyminen, moraalinen raivo (moral outrage)</p> <p>Petetyksi tulemisen tunne</p>
Inhoon liittyvät tunteet	<p>Inho</p> <p>Vastenmielisyys</p> <p>Paheksunta</p>
Vihaan liittyvät tunteet	<p>Viha</p> <p>Raivo</p> <p>Turhautuminen</p> <p>Ärsyyntyminen</p>
	(jatkuu)

Kateuteen liittyvät tunteet	Kateus Mustasukkaisuus Ihailu
Vihamielisyyden tunteet	Halveksunta Skeptisyyden ja epäilyksen tunteet Tylsistymisen tunne Vahingonilo
Myönteiset tunteet	Kiinnostus Tarve tehdä jotain hyvää Motivoitumisen tunne Innostus Voimaantuminen Liikutuksen tunne Määrätietoisuuden tunne Ilo, mielihyvä, onnellisuus Kohotuksen kokemus (elevation) Huvittuneisuus Ylpeys Kiitollisuus Toivo Optimismi Yhteenkuuluvuus, kuuluminen Rakkaus Välittäminen Empatia Sympatia Myötätunto

Claytonin ja kollegoiden (2017) mainitsemista ilmastonmuutoksen mielenterveydellisistä seurauksista voisi edellä mainitun taksonomian (Pihkala, 2022) perusteella luokitella ahdistuksen ja masennuksen lisäksi erityisesti avuttomuuden, pelon, solastalgian ja ympäristöahdistuksen (eco-anxiety) tunteet. Lisäksi yksi ilmastotunteisiin liittyvä ilmiö, jota ei ehdotetussa taksonomiassa (Pihkala, 2022) mainita, mutta joka löytyy APA:n ja yhteistyökumppaneiden

(Clayton ym., 2017) julkaisusta, on fatalismi eli kohtalousko, mikä voi olla seurausta ilmastonmuutokseen liittyvästä katastrofaalisesta spekulatiosta yhdessä avuttomuuden (helplessness) kokemuksen kanssa, kun tarve olisi oikeasti näiden sijaan nimenomaan ilmastonmuutosta ehkäisevälle toiminnalle (Costello ym., 2011).

3.2.1 Ympäristö- ja ilmastoahdistus

Ilmastonmuutokseen liittyvistä tunteista puhuttaessa yksi usein esiin nouseva tunne on ahdistuksen tunne. Yleisnimityksenä sille, että yksilö on tietoinen ympäristökriisin olemassaolosta ja siitä seuraaville vaikeille tunteille ja tuntemuksille on alettu käyttää ympäristöahdistusta (eco-anxiety) (Pihkala, 2020a), jonka keskeisin esiintymismuoto nykyään on todennäköisesti nimenomaan ilmastonmuutokseen liittyvä ahdistus, eli ilmastoahdistus (climate anxiety) (Pihkala ym., 2020). Ympäristöahdistukselle ei ole olemassa yhtä vakiintunutta määritelmää, mutta esimerkiksi APA:n ja yhteistyökumppaneiden julkaisussa (Clayton ym., 2017) sen on määriteltävä olevan kroonista pelkoa ympäristön tuhoutumisesta. Terminologia aiheen ympärillä vaikuttaa kuitenkin edelleen olevan vasta muotoutumassa, ja ilmasto- ja ympäristöahdistuksen käsitteitä onkin paitsi määriteltävä monin eri tavoin (Pihkala, 2020a), myös käytetään välillä melko sekavasti, esimerkiksi tarkoittamaan samaa tai samankaltaista asiaa (ks. esim. Léger-Goodes ym., 2022). Yksi käännteentekevä hetki termien käytön yleistymisessä oli omasta ilmastoahdistuksestaan avoimesti puhuvan nuoren ilmastoaktivisti Greta Thunbergin julkisuuteen astuminen, ja ilmastoahdistuksesta onkin puhuttu paljon lasten, nuorten ja nuorten aikuisten ilmastoaktivismin kontekstissa (Pihkala, 2020a).

Ympäristöahdistus on seurausta paitsi yksilön tietoisuudesta ilmastonmuutoksesta ja sen seurauksista, myös sen aiheuttamista, esimerkiksi surun, vihan ja syyllisyyden tunteista yhdessä (Pihkala, 2020a). Erään katsausartikkelin (Léger-Goodes ym., 2022) mukaan joidenkin tutkijoiden mielestä pelkkään ahdistuksen tunteeseen viittaava ympäristöahdistuksen termi ei olekaan sopiva kuvaamaan kyseistä ilmiötä, kun sen määritelmään luetaan myös monia muita tunteita. Myöskään ympäristöahdistus ei ole diagnosoitavissa oleva, patologisena nähty ilmiö, vaan tutkimuksissa on pikemminkin havaittu lievän ilmastonmuutokseen liittyvän ahdistuksen ja tunteiden olevan normaali reaktio stressiä aiheuttavaan tilanteeseen (Léger-Goodes ym., 2022). Erilaisissa ahdistusta kuvaavissa teorioissa on tunnustettu ahdistuksen positiivinen rooli tiedonhankinnan ja ongelmanratkaisun toimeenpanijana, ja moni onkin kuvannut ympäristöahdistuk-

sen saaneen heidät pohtimaan ekologista käyttäytymistään muokatakseen elämäntavastaan kestävämmän ja resilientimmän (more resilient) sekä yksilön että yhteisön tasolla (Pihkala, 2020a). Ahdistuksen voisi erään näkemyksen mukaan ajatella olevan moraalinen tunne, joka näyttää, että tärkeillä ongelmilla ja epävarmuuksilla on yksilölle merkitystä (Kurth, 2018), ja samaa periaatetta voisi soveltaa myös ympäristöahdistukseen – on tärkeää olla kiinnostunut uhkaavista ympäristöongelmista (Pihkala, 2020a).

Toisaalta joillain ihmisillä ilmastoahdistus on erääseen katsaukseen (Léger-Goodes ym., 2022) sisällytettyjen tutkimusten mukaan niin voimakasta, että se vaikuttaa heidän päivittäisiin aktiviteetteihinsa ja johtaa vakaviin masennus- ja ahdistusoireisiin, minkä vuoksi osa tutkijoista on ehdottanut, että ympäristöahdistusta pitäisikin ajatella erilaisten oireiden kirjona. He ovat esittäneet kirjon toisessa ääripäässä voimakkaiden tunteiden johtavan toimintaan sekä muiden ihmisten voimaannuttamiseen tapojensa muuttamiseksi ja maapallon tilan auttamiseksi, kun taas toisessa ääripäässä ympäristöahdistuksen voivan johtaa paralyysin omaiseen masennuksen ja ahdistuksen tilaan. Tällainen löyhempi ympäristöahdistuksen käsitteen määrittely siis tunnistaa ilmastoahdistuksen olevan reaktiona ilmastokriisiin normaali ja voivan johtaa tekoihin ympäristön puolesta, kun taas tiukempi määrittely voisi johtaa ympäristöahdistuksen motivaation lähteenä käyttämisen ja adaptiivisten coping-strategioiden opettelemisen sijaan ilmiön patologisointiin (Léger-Goodes ym., 2022).

3.2.2 Voimauttavat ilmastotunteet

Ilmastotunteiden jaottelu positiivisiin ja negatiivisiin voi erään näkemyksen (Pihkala ym., 2022) johtaa siihen, että myönteisten tunteiden ajateltaisiin olevan parempia kuin kielteisten, mutta näin ei kuitenkaan tulisi olla siksi, että kielteisilläkin tunteilla voi olla erittäin tärkeitä funktioita, ja toisaalta ympäristökriisissä positiiviset tunteet voivatkin muodostua vaikeiksi tunteiksi esimerkiksi silloin, kun ihminen kipuilee sen kanssa, onko hänellä oikeus kokea mielihyvää tai olla onnellinen samalla, kun hänen elämäntapansa aiheuttaa ympäristölle kärsimystä. Niin kutsuttujen voimauttavien tunteiden joukko on kuitenkin saman näkemyksen mukaan tärkeä osa ilmastotunteita, ja ihmiset voivatkin kokea ylpeyttä, mielihyvää ja tyytyväisyyttä tehdessään tekoja ympäristön kestävyuden hyväksi. Ihmisillä on ympäristötoimintaan liittyen havaittu myös ilon ja helpotuksen tunteita, sekä toivoa, mikä voi ilmentyä paitsi konstruktivisena, perustavanlaatuisena kokemuksena luottamuksesta ja pystyvyydestä, myös perusteettomana toiveajatteluna (Pihkala ym., 2022). Eräässä tutkimuksessa (Ojala, 2012a) konstruktivisella

toivolla havaittiin positiivinen vaikutus nuorten ja nuorten aikuisten ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen, kun taas torjumiseen perustuvalla toivolla yhteys ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen oli kielteinen. Tutkimuksen johtopäätös olikin, että toivo ei ole vain miellyttävä tunne, vaan se voi, torjumisen ilmiön ollessa kontrolloitu, toimia motivoivana voimana (Ojala, 2012a). Kaiken kaikkiaan voisi todeta eri ilmastotunteiden olevan monimutkaisia ilmiöitä, joilla voi käytännössä olla myös monia erilaisia merkityksiä, ja joista niistä paremman ymmärryksen saavuttamiseksi tarvitaan jatkossa vielä lisää tutkimusta.

4. Lapset, nuoret ja ilmastonmuutos

Lastensuojelulaki (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, §6) määrittelee lapsiksi alle 18-vuotiaat, ja nuoriksi 18–24-vuotiaat, mutta eri määritelmässä nämä ikäraajat vaihtelevat jonkin verran, ja esimerkiksi nuorisolaissa (Nuorisolaki 21.12.2016/1285, §3) nuoret määritelläänkin alle 29-vuotiaiksi. Myös joissain tutkimuksissa lapsista ja nuorista puhuttaessa tarkoitetaan alle 18-vuotiaita, kun taas toisissa määritelmä on laajempi. Määritelmästä riippumatta ilmastonmuutos vaikuttaa lasten ja nuorten hyvinvointiin sekä fyysisesti että psyykkisesti. He ovat ilmastonmuutoksen suhteen erityisen haavoittuvainen ryhmä, joista alle 5-vuotiaisiin kohdistuu arvioiden mukaan jopa 88 prosenttia ilmastonmuutoksesta johtuvasta fyysisten sairauksien tautikuormasta sekä kehittyneissä että kehittyvissä maissa (Zhang ym., 2007), kun taas muista syistä johtuvasta tautikuormasta alle 5-vuotiaisiin kohdistuu korkean tuloluokan maissa vain 5 prosenttia, ja matalan- tai keskituloisen tuloluokan maissa 31 prosenttia (WHO, 2008). Toinen, myös mielenterveydellisen näkökulman huomioiva lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa tautikuormaa arvioinut katsausartikkeli (Helldén ym., 2021) kuvaa lapsiin ja tuleviin sukupolviin kohdistuvan ilmastonmuutoksesta johtuvan tautikuorman olevan niin suuri, ettei sitä voi hyväksyä.

Erään katsausartikkelin (Burke ym., 2018) mukaan ilmastonmuutoksen vaikutus on eri lapsilla erilainen riippuen siitä, missä lapset asuvat, sillä haavoittuvimmassa asemassa ovat lapsista ne, joiden asuinalueet ovat herkimpiä ilmastonmuutoksen vaikutuksille ja/tai joiden asuinalueilla on huonompi infrastruktuuri ja vähemmän tukea ja palveluita. Tämä tarkoittaa, että vaikutus tulee olemaan haitallisimmin kehittyvissä maissa asuville ja heikommassa asemassa oleville lapsille (UNICEF, 2014). Sekä äkilliset että asteittaisemmat ilmastonmuutoksen tapahtumat voivat lisätä lasten altistumista lyhyen ja pitkän aikavälin kehityksellisille riskitekijöille, kuten perheen lisääntyneelle stressille, vanhempien madaltuneelle kyvyille suojella lapsiaan, ryhmien väliselle väkivallalle, terveyspalveluiden kyvyttömyydelle vastata suureen palveluiden tarpeeseen, pakkomuutolle sekä sosiaalisen järjestyksen hajoamiselle (UNICEF, 2015). Bangladeshissa ilmastonmuutoksesta johtuvat tapahtumat ja niistä seuraava köyhyys vaikuttavat johtavan esimerkiksi siihen, että perheiden taloudellisen taakan keventämiseksi tyttöjä pakotetaan lapsiavioliittoihiin yhä enemmän ja yhä nuorempina, mikä altistaa tytöt usein miehen perheen palvelijaksi joutumiselle sekä kaltoinkohdelluiksi ja pahoinpidellyiksi tulemiselle (Alston ym., 2014). Kehittyvissä maissa yksilöiden kokemukset ilmastonmuutoksen vaikutuksista ovat siis jo merkittävät, kun taas kehittyneissä maissa tapahtumien vaikutukset koetaan lähinnä sijaiskokemisen kautta (Sanson ym., 2019).

4.1 Ekologinen ja ekokulttuurinen viitekehys

Lasten kehitystä tutkittaessa käytetään usein viitekehystenä Bronfenbrennerin (1992) ekologista systeemiteoriaa (ecological systems theory). Teoria perustuu ajatukseen siitä, että yksilön kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa tätä ympäröivän, hierarkkisesti järjestyneiden systeemien, eli mikro-, meso-, ekso- ja makrosysteemin kanssa. Teoriassa lapsen nähdään olevan aikuisesta riippuvainen, ja lapsen elämän jäsentymisessä aikuisten toimien olevan keskeisiä, mutta sen päivitettyssä versiossa myös yksilön oman persoonallisuuden merkitystä tämän kehityksessä on korostettu enemmän (Bronfenbrenner, 1992). Teorian tarjoama kehityksellinen viitekehys on viime aikoina osoittautunut hyödylliseksi myös joissain ilmastonmuutokseen liittyvissä tutkimuksissa ja katsausartikkeleissa, joissa on selvitetty ilmastonmuutoksen vaikutuksia lasten ja nuorten mielenterveyteen (esim. Ma ym., 2022; Crandon ym., 2022), ja ilmastonmuutoksen vaikutukset vaikuttavatkin teorian systeemitasoista todennäköisesti kaikkiin (Sanson ym., 2019).

Systeemiteorian eri systeemeistä mikrosysteemiin lapsella kuuluu esimerkiksi koti, koulu ja ikätoveriryhmä, ja pienellä lapsella näistä keskeisimpänä etenkin koti ja perhe. Varhaislapsuudessa lapsen kasvussa ja kehityksessä keskeisenä tekijänä nähdään lapsen ja ensisijaisen hoitajan kiintymys- ja vuorovaikutussuhde, minkä jälkeen lapsen elämänpiiri alkaa laajentua ja vuorovaikutussuhteiden määrä kasvaa (Rantala, 2002). Mesosysteemiin puolestaan kuuluu lapsen eri ympäristöjen väliset yhteydet ja prosessit, eli esimerkiksi kodin ja koulun väliset suhteet. Eksosysteemiin kuuluvat sellaiset eri ympäristöjen väliset prosessit, joista ainakaan yksi ei sisällä kehittyvää henkilöä itseään, mutta jossa tapahtuu tämän välittömään ympäristöön vaikuttavia tapahtumia, eli esimerkiksi lapsen kodin ja vanhemman työpaikan välinen suhde. Makrosysteemiin kuuluu puolestaan kehityksen laajempi konteksti, kuten kunakin hetkenä eletty kulttuuri, johon sisältyy muun muassa elämäntavat, voimavarat, vaarat, käsitysjärjestelmät, elämänkulun tarjoamat vaihtoehdot sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen muodot (Bronfenbrenner, 1992). Näistä mikrosysteemin voisi siis ajatella sisältävän lapsen välittömän ympäristön, eksosysteemiin ne sosiaaliset rakenteet, joilla on vaikutusta mikrosysteemiin ja makrosysteemiin erilaiset sosiokulttuuriset tekijät (Ma ym., 2022).

Ekologisen systeemiteorian hierarkkisuus on saanut kritiikkiä esimerkiksi työryhmältä, joka kehitti hieman erilaisen ekologisen teorian, eli ekokulttuurisen teorian (Määttä, 1999). Myös siinä lasten elämä nähdään kiinteänä perheen elämän osana, ja perheen elämäntapa voimak-

kaasti yhteydessä siihen lähiyhteisöön ja yhteiskuntaan, jossa perhe elää, mutta toisin kuin systeemiteoriassa, ekokulttuurisessa teoriassa perhe nähdään yksikkönä, joka myös vaikuttaa aktiivisesti omaan elämäänsä ja jossa kulttuuri on osa perheen arkea sen sijaan, että kulttuuri olisi vain perheen toimintaa määrittelevä makrotason tekijä (Rantala, 2002). Teorian mukaan kulttuuriset, taloudelliset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat perheen elämään, mutta myös perhe itse luo omaa kulttuuriaan. Sen mukaan kunkin perheen käsitysten ja uskomusten kokonaisuus muodostaakin perhekulttuurin, jota pyritään toteuttamaan arjen eri tilanteissa, ja esimerkki tällaisesta arkea ohjaavasta teemasta voisi olla esimerkiksi uskonnollinen toiminta, sosiaalisen ja taloudellisen hyvinvoinnin korostaminen tai lapsille mahdollisimman luonnollisen elämäntavan tarjoaminen. Pelkän ympäristön vaatimukseen mukautumisen sijaan eri perheet itse luovat sosiaalista ympäristöään ja rutiinejaan eri tavoin, ja vanhemmat tekevät erilaisia valintoja itsellensä tärkeiden teemojen suhteen omien ja yhteiskunnan tarjoamien rajoitusten ja mahdollisuuksien puitteissa (Rantala, 2002). Tässä tutkielmassa ekologisen viitekehyksen ymmärtäminen lapsen kehityksen kontekstina voi olla hyödyllinen sen hahmottamisessa, kuinka kokonaisvaltaisesti ja useita eri reittejä ilmastonmuutos voi lasten kehitykseen vaikuttaa, ja toisaalta kuinka perhe ei yksikkönä ole vain passiivinen osa yhteiskuntaa, vaan aktiivinen, ympäristöönsä vaikuttava toimija.

4.2 Lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvä psyykinen hyvinvointi

Psyykkiselle hyvinvoinnille on olemassa useita erilaisia määritelmiä, ja sen on esimerkiksi kuvattu tarkoittavan psyykkistä tilaa, jota kuvastaa sopeutumisen, positiivisen asenteen sekä henkisen, emotionaalisen ja mentaalisen hyvinvoinnin läsnäolo, ja samanaikaisesti toisaalta ahdingon, ahdistuksen ja masennuksen puuttuminen (Schreiber & Brockopp, 2012). Nuorten ihmisten kohdalla kuuden psyykkisen hyvinvoinnin ulottuvuuden on aiemmissa tutkimuksissa (Crous, 2017) havaittu olevan heidän hyvinvointinsa parantamisen kannalta tärkeitä, ja nämä ulottuvuudet ovat autonomia, itsen hyväksyminen, tarkoituksen kokemus elämässä, henkilökohtainen kasvu, myönteiset ihmissuhteet sekä ympäristön hallinta (environmental mastery). Itsemääräämisteorian mukaan psyykinen hyvinvointi puolestaan edellyttää yksilön kohdalla paitsi autonomian, myös kompetenssin ja yhteisöllisyyden kokemuksia (Deci & Ryan, 2008). Ymmärrys siitä, miten lisääntyvä tietoisuus ilmasto- ja biodiversiteettikriisistä vaikuttaa mielenlenterveyteen sekä ahdingon ja ahdistuksen kokemuksiin, on viime aikoina lisääntynyt, ja nimenomaan lapset ja nuoret ovat usein huolen keskiössä (Hickman, 2020). Toisin kuin aikuisten,

nuorten ihmisten neurologinen ja kognitiivinen kehitys on vielä keskeneräistä, mikä voi rajoittaa heidän kykyään pärjätä stressin ja epävarmuuden kanssa (Bartlett, 2008).

Erään katsausartikkelin (Martin ym., 2022) mukaan lasten tietoisuudella ilmastonmuutoksesta on havaittu yhteyksiä etenkin ahdistukseen ja huolestuneisuuteen, mutta myös ahdinkoon, pelkoon, syyllisyyteen, voimattomuuteen ja suruun. Tutkimusten mukaan monet lapset ja nuoret muun muassa suhtautuvat ilmaston tulevaisuuteen pessimistisesti, kärsivät voimakkaasta ilmasto- ja ympäristöahdistuksesta ja ovat vanhempiensa ja opettajiensa kertoman mukaan vakavasti huolissaan ilmastonmuutoksesta (Hickman ym., 2021). Myös esimerkiksi laajan kansainvälisen nuorten ja nuorten aikuisten ilmastonmuutokseen liittyviä ajatuksia ja tunteita selvittäneen tutkimuksen (Hickman ym., 2021) mukaan ilmastonmuutokseen liittyvää huolestuneisuutta esiintyi kaikissa tutkimuksen maissa, ja kaiken kaikkiaan tutkimukseen osallistuneista 59 prosenttia raportoi olevansa siitä erittäin tai äärimmäisen huolissaan ja 84 prosenttia vähintään kohtalaisen huolissaan. Tutkimukseen osallistuneista yli 45 prosenttia kertoi ilmastonmuutokseen liittyvien tunteidensa vaikuttavaan päivittäiseen elämäänsä kielteisesti ja monella oli paljon kielteisiä ajatuksia ilmastonmuutokseen liittyen, sillä esimerkiksi 75 prosenttia vastaajista kertoi tulevaisuuden pelottavan heitä (Hickman ym., 2021). YK:n ympäristöohjelman mukaan jokaisella tulee kuitenkin olla oikeus oppia kestävästä kehityksestä, ilmastonmuutos mukaan lukien, ja nimenomaan lapsiin ja nuoriin keskittyminen tämän suhteen on erityisen ratkaisevaa (UNEP, 1992).

Pienempien lasten ilmastonmuutokseen liittyvää ahdistusta on tutkittu vain vähän, mutta esimerkiksi australialaisesta 10–14-vuotiaiden lasten otoksesta 44 prosenttia kertoi olevansa huolissaan ilmastonmuutoksen vaikutuksesta tulevaisuuteen (Tucci ym., 2007), yhdysvaltalaisista 10–12-vuotiaista 82 prosenttia kertoi ilmastonmuutokseen liittyvistä pelon, surun ja vihan tunteistaan (Strife, 2012), ja brittiläisistä 11–16-vuotiaista 74 prosenttia oli huolissaan siitä, miten ilmastonmuutos tulisi vaikuttamaan heidän tulevaisuuteensa (UNICEF UK, 2013). Monet nuoret myös uskovat maailman tuhoutuvan ilmastonmuutoksesta, tai ilmastonmuutoksesta ja muista globaaleista uhista johtuen, ennen kuin he ehtivät kasvaa vanhemmiksi (Sanson ym., 2018; Tucci ym., 2007). Joissain tutkimuksissa on kuitenkin havaittu viitteitä siitä, että ilmastonmuutokseen liittyvä ahdistuneisuus ja huolestuneisuus olisivat hieman vanhemmilla nuorilla nuorempia yleisempiä (Martin ym., 2022). Eri ikäryhmien välisten erojen lisäksi eroja ilmastonmuutokseen liittyvien tunteiden kokemisessa on havaittu myös tyttöjen ja poikien välillä, ja esimerkiksi erään katsausartikkelin (Léger-Goodes ym., 2022) mukaan tytöt kokevatkin poikia

todennäköisemmin sekä huolestuneisuuden että toivon tunteita. Tämän tapaisia eroja on havaittu myös Suomessa esimerkiksi tutkimuksessa, jossa havaittiin tytöillä olevan poikia enemmän epävarmuutta ilmastonmuutokseen liittyen (Piispa & Myllyniemi, 2019). Ilmastonmuutos voi vaikuttaa lasten hyvinvointiin myös sen kautta, että ihmisen ilmastoahdistus voi johtaa siihen, että he alkavat suhtautua torjuvasti lapsia ja lapsiperheitä kohtaan (Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle, 2022).

Suomessa Ilmastotunteet 2019 -kyselyyn (Hyry, 2019) vastanneet nuoret ja nuoret aikuiset kuvasivat sanan ”ahdistus” kuvaavan heidän tuntemuksiaan ilmastonmuutosta kohtaan useammin ja arvioivat ilmastonmuutoksen aiheuttamien tunteiden vaikuttaneen kielteisesti heidän työ- tai opiskelukykynsä selvästi useammin kuin muut, vanhemmat ikäryhmät. Kyselyyn vastanneista nuorista ja nuorista aikuisista 56 prosenttia kuvasti olevan ilmastonmuutoksesta joko melko tai erittäin huolissaan. Yleisin nuorten kokema ilmastonmuutokseen liittyvä negatiivinen tunne oli turhautuminen, jota koki 40 prosenttia nuorista, minkä lisäksi nuorista 30 prosenttia tai enemmän koki ilmastonmuutokseen liittyvää surua, pelkoa, suuttumusta, ahdistusta, syyllisyyttä ja voimattomuutta sekä riittämättömyyden ja merkityksettömyyden tunteita (Hyry, 2019). Vuoden 2021 nuorisobarometriin (Kiilakoski, 2022) vastanneista nuorista ja nuorista aikuisista lähes 60 prosenttia oli puhunut ilmastoahdistuksesta muiden kanssa joko usein tai joskus, minkä lisäksi vastanneista 75 prosenttia oli kokenut surua lähiympäristönsä monimuotoisuuden heikkenemisestä ja yli 90 prosenttia ilmaisi, että luonnon monimuotoisuus tulisi heidän mielestään säilyttää keinolla millä hyvänsä. Barometriin vastanneista 75 prosenttia oli kokenut mielihyvää tehtyään kestäviä valintoja, ja tämä koettu hyvä olo oli vahvasti yhteydessä oman kulutuksen vähentämiseen. Vastaaajista 35 prosenttia oli myös kokenut riittämättömyyden tunteita omista ilmastotoimistaan (Kiilakoski, 2022).

Kuten johdannon esimerkissä, joillekin vanhemmille voisi olla houkuttelevaa päättää olla lainkaan puhumatta ilmastonmuutoksesta lastensa kanssa, ja moni pelkääkin, että ilmastonmuutoksesta oppiminen lisää lasten ahdistusta (Thomas ym., 2022). Modernissa yhteiskunnassa lapset kuitenkin kasvavat kuullen ilmastonmuutoksesta ja sen mahdollisista vaikutuksista tulevaisuuteen, ja tutkimusten mukaan esimerkiksi ilmastonmuutoksen näkyvyys mediassa on vuosien 2007 ja 2017 välillä noussut 78 prosenttia, minkä vuoksi lasten on vaikea välttyä aiheesta kuulemiselta (Martin ym., 2022). Ennen erään tutkimuksen (Hickman, 2020) toteuttamista lapsilta ja nuorilta kyseltiin mielipiteitä siitä, kuinka ilmastokriisistä voisi puhua lasten ja nuorten kanssa ilman, että saisi heidät menemään pois tolaltaan tai traumatisoitumaan, mihin eräs lapsi kommentoi, että aikuisten täytyy kertoa lapsille totuus ilmastokriisistä, koska jos aikuiset eivät

tee niin, se tarkoittaa, että aikuiset valehtelevat, ja jos he valehtelevat, heihin ei voi luottaa, ja jos heihin ei voi luottaa, sitten heidän kanssaan ei voi puhua huolta aiheuttavista asioista. Moni lapsi kertoikin kyseiselle tutkijalle, ettei enää edes yritä puhua ahdistuksestaan vanhempiensa kanssa, koska se on aiemmin johtanut vanhempien kommentteihin esimerkiksi siitä, että lapsi huolehtii liikaa tai lapselle osoitettuun kysymykseen siitä, mitä asialle pitäisi tämän mielestä tehdä, mikä on aiheuttanut lapselle tunteen siitä, että tämän pitäisi olla aikuisten sijaan se, joka kriisin ratkaisee (Hickman, 2020). Erään tutkimuksen (Thomas ym., 2022) osallistuja vertasi ilmastonmuutoksesta opettamisen olevan koulujen seksuaalikasvatuksen kaltainen tabu: kuten seksuaalikasvatuksenkin kohdalla, lapset ja nuoret oppivat ilmastonmuutoksesta ja sen seurauksista huolimatta siitä, päättävätkö vanhemmat puhua asiasta vai eivät, minkä vuoksi nuorten huoliin tulisikin vastata aloittamalla keskusteluita ja tunnistamalla mahdollisuuksia osallistua ilmastonmuutoksen estämiseen.

4.3 Lapset ja nuoret ilmastotoimijoina

Erään katsausartikkelin (Sheffield & Landrigan, 2011) mukaan sukupolvien välinen ilmastonmuutokseen liittyvä epäoikeudenmukaisuus tarkoittaa, että ilmastokriisissä suurin riski kohdistuu lapsiin ja nuoriin samalla, kun heillä on vähiten valtaa ehkäistä kriisin etenemistä. Artikkeleissa koottiin yhteen tekijöitä, joiden vuoksi lapset ovat ilmastonmuutoksen suhteen erityisen haavoittuvassa asemassa, ja tällaisia tekijöitä ovat sen mukaan fyysisten tekijöiden, kuten aliravitsemuksen, fysiologisten ja metabolisten erojen aikuisiin nähden sekä ennen syntymää ja varhaislapsuudessa tapahtuvan nopean kehityksen aiheuttaman haavoittuvuuden lisäksi suurempi edessä olevien elinvuosien määrä sekä riippuvuus huoltajista (Sheffield & Landrigan, 2011). Vaikka useissa raporteissa ja tutkimuksissa on tuotu esiin lasten haavoittuvuus ja uhrin asema ilmastonmuutoksen kohtaamisessa, voivat lapset myös olla aktiivisia ilmastotoimijoita (Nche ym., 2019). Ilmastotoimijuuden on määritelty tarkoittavan esimerkiksi sitä, että yksilö pyrkii osallistumisen tai koetun osallistumisen kautta hillitsemään ilmastonmuutosta tai sopeutumaan siihen, ja lisäksi yksilön toimijuuden tuntoa, tietämystä ilmastonmuutoksesta sekä ilmastonmuutokseen liittyviä asenteita ja tunteita (Rintamäki, 2021). Lapset eivät ole kehityksessään vain passiivisia kokijoita, vaan osallistuvat siihen aktiivisesti jo ensimmäisistä päivästä lähtien, ja jopa pienet lapset usein ymmärtävät tarpeitaan ja osallistuvat niille otollisten olosuhteiden luomiseen (Nche ym., 2019). Vanhemmat ja lapset vaikuttavat toisiinsa sukupolvien välisen oppimisen kautta, eli tässä kontekstissa vanhempien rohkaisu vaikuttaa lasten ja nuorten ympäristötietoisuuteen ja ennustaa nuorten ympäristön kannalta hyödyllistä käyttäytymistä

(Baldwin ym., 2022), mutta myös nuoret saavat aikaan muutosta perheissään ja yhteisöissään (Trott, 2020).

4.3.1 Lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvä toiminta

Nuori ikä ja etenkin alaikäisyys voi aiheuttaa käytännön pulmia siihen, miten lapset ja nuoret pystyvät ilmastotoimiin osallistumaan. Tutkimusten mukaan sen lisäksi, että nuorilla ihmisillä ei välttämättä ole kokemusta stressin ja epävarmuuden kanssa selviämisestä, he saattavat myös kokea, ettei heillä ole riittävästi autonomiaa, poliittista tai taloudellista valtaa tai hallintaa ympäristöstään (Ma ym., 2022). Useissa tutkimuksissa (ks. esim. Baldwin ym., 2022; Rintamäki, 2021) on havaittu lasten ja nuoren ajattelevan, että kierrätyksellä on todellista suurempi vaikutus ilmastonmuutoksen ehkäisemisessä. Tämä voi osin selittyä sillä, että kierrätyksen merkitystä usein ylikorostetaan, vaikka esimerkiksi kasvipohjainen ruokavalio on sitä neljä kertaa tehokkaampi keino vähentää päästöjä, mutta toisaalta myös sillä, että kierrättämistä varten lapsilla on saatavilla tukea, tietämystä ja hallinnan kokemusta, ja he voivat kierrättää niin kotona, koulussa kuin julkisillakin paikoilla (Baldwin ym., 2022). Eräässä tutkimuksessa (Jones & Davison, 2021) puolestaan esiin nousi nuoria ehkä muutenkin turhauttavien asioiden, kuten sen, etteivät he voi äänestää, ajaa autoa tai tehdä kuluttajavalintojaan itse, uudenlainen merkitys ilmastonmuutokseen liittyen, sillä esimerkiksi eräs nuori huomautti, ettei hän voi edes kuljettaa itseään ilmastomielenosoitukseen itse. Samoin toisessa tutkimuksessa (Thomas ym., 2022) ilmastotoimintaa estäviksi tekijöiksi mainittiin muun muassa se, ettei omaan kotiin ja elämäntapaan liittyviä päätöksiä, kuten mitä ruokaa syö, mitä kulkuvälineitä käyttää tai mitä energiamuotoa kotona käytetään, pysty itse tekemään. Samassa tutkimuksessa tuli myös esiin, että nuorten valinta olla syömättä eläinperäisiä ruokaa aiheutti heidän perheissään jännitteitä, ja vanhempien vaatimuksen vuoksi osa nuorista oli päätenyt syömään vain vähän lihaa tai keskittymään lähituotannon suosimiseen (Thomas ym., 2022).

Nuorten kokemus siitä, että vanhemmat sukupolvet eivät ole riittävällä tavalla vastanneet nuorten keskeisiksi kokemiin ongelmiin, on taustalla nuorten ilmastoliikkeessä (Piispa ym., 2021), joka on aktivoitunut etenkin vuoden 2018 IPCC-raportin julkaisun jälkeen (Kiilakoski, 2022). Toisaalta aktiivinen toimintaote on yksi haastavissa elämän tilanteissa psyykkistä hyvinvointia edistävä tekijä (Boehnke & Wong, 2011), ja aktivismin onkin havaittu auttavan nuoria hallitsemaan tulevaisuutta koskevaa ahdistustaan ja kanavoimaan sen rohkeudeksi, määrätietoisuudeksi ja optimismiksi (Sanson ym., 2019). Vastaavia tapauksia havaittiin myös

eräissä tutkimuksissa, jossa esimerkiksi yksi 15-vuotias nuori kertoi kanavoivansa ahdistuksensa toimintaan (Thomas ym., 2022). Mahdollisuus osallistua ilmastonmuutoksen ehkäisemiseen sekä sitä varten tarvittavien taitojen kehittäminen voivat olla tärkeitä psykologista hyvinvointia suojaavia tekijöitä ja saada nuoret kokemaan parempaa kontrollin tunnetta sekä lisää toivoa ja resilienssiä (Hart ym., 2014). Myös Sitran ilmastotunteisiin liittyvässä tutkimuksessa (Hyry, 2019) nuoret ja nuoret aikuiset kuvasivat tärkeimpinä keinoina hallita ilmastonmuutoksen herättämiä vaikeita tunteita aiheesta keskustelemisen, ympäristöystävällisten elämäntapojen harjoittamisen, luonnossa liikkumisen sekä aktiivisuuden sosiaalisessa mediassa, mutta toisaalta myös pyrkimyksen aiheen sivuuttamiseen. Tutkimuksen nuorista ja nuorista aikuisista 46 prosenttia olisi kuitenkin halukkaita osallistumaan tai harkitsisivat osallistumista ilmastonmuutoksen herättämiä tunteita käsittelevään vertaistukiryhmään (Hyry, 2019). Yksilöitä kohtaavien kriisien tutkimuksen pohjalta on ehdotettu, että lasten ja nuorten ilmastonmuutosta koskevaa resilienssiä lisäisi paitsi se, että heidän mielenterveyttään systemaattisesti tuetaan ja ilmastonmuutoksesta kommunikoidaan avoimesti, myös se, että lapset ja nuoret pääsisivät emotionaalisella tasolla osallistumaan ilmastokriisiin (Godden ym., 2021).

Eräissä tutkimuksissa (Ojala, 2012b) tutkittiin ilmastonmuutokseen liittyen lasten ongelmakeskeistä (problem-focused) copingia, jolla tarkoitetaan pyrkimystä etsiä ratkaisuja ongelmaan, tunnekeskeistä (emotion-focused) copingia, jossa ilmastonmuutoksen aiheuttavista kielteisiksi koetuista tunteista pyritään pääsemään eroon esimerkiksi ongelman kieltämisen kautta ja merkityskeskeistä (meaning-focused) copingia, jolla tarkoitetaan muun muassa positiivista uudelleenmuotoilua, luottamusta ja realistista toivoa. Lapsilla ja nuorilla näistä käytetyin strategia oli tunnekeskeiseen copingiin liittyvä emotionaalisen etäisyyden ottaminen (emotional distancing). Lapsilla, jotka puolestaan käyttivät runsaasti ongelmakeskeistä coping-strategiaa, havaittiin tutkimuksessa yhteys taipumukseen kokea enemmän kielteistä tunnetilaa (affect), mutta toisaalta tämän coping-strategian käyttö lisäsi esimerkiksi ympäristön kannalta hyödyllistä käyttäytymistä. Sen sijaan merkityskeskeinen coping oli tutkimuksessa ainoa strategia, jolla havaittiin merkittävä positiivinen yhteys myönteiseen tunnetilaan, sitä käyttäneet lapset olivat optimistisempia ilmastonmuutoksen suhteen ja mitä enemmän merkityskeskeistä copingia lapset käyttivät, sitä suurempi heidän elämäntyytyväisyytensä oli, sitä todennäköisemmin he käyttäytyivät ympäristön kannalta hyödyllisellä tavalla ja sitä pystyvämmäksi he itsensä ympäristöön liittyen kokivat (Ojala, 2012b). Erään 21-vuotisen ydinsotaa vastustaneita nuoria aktivisteja tutkineen pitkittäistutkimuksen (Boehnke & Wong, 2011) löydöksenä oli, että ydinsodan

korkean todennäköisyyden ilmaiseilla ei-aktivisteilla oli pitkällä aikavälillä huonompi mielen-terveys kuin aktivisteilla. Tutkimuksen pohjalta tehtiin päätelmä, että ne, joilla on poliittisiin uhkiin liittyen olemassa coping-keinoja, kuten toimeen tarttuminen, ohjautuvat kaiken kaikkiaan mielenterveyden näkökulmasta myönteisemmälle kehityskululle pitkällä aikavälillä (Boehnke & Wong, 2011).

4.3.2 Aikuiset ilmastotoiminnan rajoittajina ja mahdollistajina

Lapsille ja nuorille on tärkeää, että heillä on mahdollisuus osallisuuteen, ja he haluavat olla mukana yhteisöissä, joihin kuuluvat, tulla ymmärretyksi ja saada tietoa ympärillään tapahtuvista asioista (Stenvall, 2018). Osallisuuden kokemus vahvistaa lapsen näkemystä siitä, että tämä on kyvykäs neuvottelemaan, ottamaan vastuuta ja tekemään päätöksiä, ja tuottaa parhaimmillaan lapselle tunteen siitä, että tällä on omaan elämäänsä kontrollia ja vaikutusmahdollisuuksia (Toivonen & Pollari, 2021). Perustuslakivaliokunnan (58/2006 vp) mukaan lapsella on perheessään oikeus muun muassa syrjimättömyyteen, ja perustuslain (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 6.3 §) mukaan lapsia onkin kohdeltava tasa-arvoisina yksilöinä, ja heillä tulee olla ikätasoisia vaikutusmahdollisuuksia itseään koskeviin asioihin. Toisaalta on huomautettu (Hakalehto & Toivonen, 2021), ettei ole yksioikoista, missä vaiheessa alaikäinen on kykeneväinen itsenäisesti tekemään itseään koskevia päätöksiä. Tämän lisäksi huoltajuuteen ei liity kelpoisuusvaatimuksia, ja oletuksena on, että vanhemmat toimivat lapsen parhaaksi, minkä vuoksi ei ole takeita siitä, ettei lapsi tulisi perheessä kohdelluksi huonosti. Lapsilla ei myöskään ole laissa turvattuja keinoja reagoida vanhempiensa toimesta tapahtuneisiin oikeudenloukkauksiin, ellei kyseessä ole lastensuojelun puuttumisedellytykset täyttävä tai rikosoikeudellisesti arvioitava teko, minkä vuoksi osaa lapsen oikeuksista perheessä voisi luonnehtia juridisen sijaan pikemminkin moraalisisina oikeuksina, jotka toteutuvat vain, jos joku niitä vapaaehtoisesti toteuttaa (Hakalehto & Toivonen, 2021).

Aikuisten rooli on lasten ilmastotekojen mahdollistajana keskeinen, ja lapsen kasvuympäristö, ja etenkin aikuisten, esimerkiksi vanhempien näyttämä esimerkki, voikin toimia joko ilmastotoimijuutta rajoittavana tai mahdollistavana tekijänä (Rintamäki, 2021). Vanhempien näyttämä malli voi esimerkiksi rohkaista lapsia toimimaan ympäristöystävällisesti (Thomas ym., 2022). Aktiivisen ympäristökansalaisuuden edistäminen on jo pitkään ollut suomalaisessa ympäristökasvatuksessa ohjaava periaate, mutta kouluilla ja opettajilla on paljon vapautta siinä, miten he opetussuunnitelmaa toteuttavat, minkä lisäksi nuorten ja aikuisten näkemykset siitä, millaista

ympäristökansalaisuutta nuorten tulisi tavoitella, voivat olla toisistaan poikkeavat (Kettunen, 2020).

Aikuisia vähäisempi elämäkokemus jättää lapset ja nuoret usein merkityksellisten keskustelujen ulkopuolelle aikuisten vedotessa siihen, että tietävät asioista parhaiten (Halstead ym., 2020). Alaikäisten nuorten myös usein ajatellaan ikänsä vuoksi olevan epäpoliittisia, vaikka tosiasiaa nuoret osallistuvat politiikkaan monella tapaa (Kettunen, 2020). Toisaalta sekä Suomessa että muissakin maissa on oltu huolestuneita nuorten yhteiskunnallisesta passiivisuudesta ja epäluottamuksesta (Saari & Lötjönen, 2022). Erään näkemyksen (Stenvall, 2018) mukaan yhteiskunnassa lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus ilmenevät heille järjestettynä toimintana ja silloin, kun he ovat mukana näissä järjestetyissä rakenteissa, heidän nähdään olevan osallisia ja toimijoita. Ennen kuin voi herätä kiinnostus osallistua yhteiskunnalliseen ”muodolliseen politiikkaan”, yksilön tulee Sassin ajatuksen mukaan tuntee kokevansa asiat omakseen, ja että on vaikutusmahdollisuuksia omassa elinympäristössä (Stenvall, 2018). Nuorten tunteet ja toiveet jätetään usein lainsäädännössä ja tutkimuksessa huomiotta, millä on seurauksia paitsi heidän hyvinvoinnilleen, myös siihen, miten tehokkaasti ilmastonmuutokseen reagoidaan (Difey ym., 2022).

Nuorten ääntä on myös pyritty aktiivisesti hiljentämään, jättämään ulkopuolelle ja tukahduttamaan, mikäli heidän aktivisminsa on esimerkiksi uhannut valtion, yritysten tai yksilöiden taloudellisia intressejä (O’Brien ym., 2018). Nuorten aktiivisuutta on erään tutkimuksen mukaan (Kettunen, 2020) esimerkiksi ilmastomielenosoitukseen osallistumisen muodossa tulkittu aktiivisen kansalaisuuden sijaan puhtaaksi oppitunneilta lintsaamiseksi, minkä lisäksi joiltain nuorilta mielenosoitukseen osallistuminen on vanhempien tai opettajien toimesta estetty. Mikäli lapsi tai nuori haluaisi noudattaa ympäristöystävällisempää ruokavaliota, voi esteeksi etenkin pienemmällä maaseudun paikkakunnilla osoittautua kulttuurinen ilmapiiri, joka ei ole ruokavaliota kohtaan salliva, vaikka esimerkiksi kasvisruokaa olisikin koulussa tarjolla (Kettunen, 2020). Mitä tulee kasvipohjaiseen ruokavalioon, sitä ei kaikissa kunnissa ole ainakaan kunnallisissa päiväkodeissa ja kouluissa saatavilla. Näin on ollut esimerkiksi Oulussa, jossa asia on tosin lukuvuoden 2023–2024 alussa korjaantumassa, sillä Oulun kaupunki sai Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalta huomautuksen kasvipohjaista ruokavaliota noudattavan lapsen syrjinnästä (Holopainen, 2023).

Eräissä tutkimuksissa (Benoit ym., 2022) tutkittiin amerikkalaisissa sanomalehdissä julkaistuja lapsia ja nuoria sekä ilmastonmuutosta koskevia artikkeleita ja tunnistettiin niistä kuvauksia lasten ja nuorten ympäristötietoisuudesta, ahdistuksesta ja toiminnasta, sekä vanhempien ja aikuisten reaktioista niihin. Artikkeleista lasten ja nuorten näkökulmia ja kokemuksia kuvattiin neljällä eri tavalla: raivokkaina (fierce) aktivisteina, jotka ovat rohkeita ja vaativia, pikkuvanhoina lapsina, jotka kantavat vastuuta sekä nuorista että aikuisista, viattomina uhreina sekä sankareina, jotka tulevat lopulta pelastamaan ihmiskunnan. Aikuiset ja vanhemmat puolestaan kategorisoitiin niihin, jotka kokivat vanhemmuudessaan ilmastoahdistusta, niihin, jotka pyrkivät taltuttamaan lasten ympäristöahdistuksen esimerkiksi säästämällä lapsia omilta ahdistuksiltaan, niihin, jotka kritisoivat nuorisovetoista aktivismia esimerkiksi siitä, ettei teini-ikäisen poliittista liikettä voi ottaa vakavasti ja niihin, jotka kykenivät uudelleenajattelemaan ilmastotoiminnan olevan nuorille elämään merkitystä tuova asia. Tutkimuksen johtopäätös on, että sanomalehtien narratiiveissa syyllistytään usein lapsismiin (childism), eli näkemykseen siitä, että lapset ovat epäkypsiä ihmisiä, joita aikuisten toimesta tuotetaan, muokataan ja omistetaan, mikä estää aikuisia reflektoimasta omia elämänvalintojaan ja eksistentiaalisia huoliaan (Benoit ym., 2022). Lasten kokemus eksistentiaalisesta uhkasta ja sen kovaääninen vastustaminen voivat saada aikuisissa aikaan syyllisyyden ja syytetyksi tulemisen kokemuksia tai defensiivisiä reaktioita, ja lapsismi tarjoaa heille keinon välttää näitä kielteisiä kokemuksia sen kautta, että ne projisoidaan tai siirretään lapsiin (Thomas & Martin, 2021).

Erään tutkimuksen (Piispa ym., 2020) mukaan nuoret ilmastoaktivistit vaativat, että tulevaisuudesta keskusteltaisiin enemmän sekä kaipaavat keskustelulle lisää paikkoja ja siihen osallistumiseen tasavertaisia mahdollisuuksia. He myös kokevat, että vaikka ilmastosta puhuvia nuoria pyritään usein yhteiskunnallisessa keskustelussa erilaisin tavoin vähättelemään ja sivuuttamaan, heillä olisi tietoa ja valmiuksia keskusteluun osallistumiselle, minkä lisäksi he painottavat, että tiedeyhteisön ilmastokriisiin liittyviin varoituksiin tulee suhtautua vakavasti (Piispa ym., 2020). Erään tutkimuksen (Thomas ym., 2022) ranskalaisnuoret nostivat usein esiin ympäristödelegaattien (eco-delegates) konseptin, jolla he tarkoittivat kouluihin muodostettuja oppilaiden toimielimiä, joiden tarkoituksena on se, että oppilaat toisivat ympäristöön liittyviä huoliaan koulun hallinnon tietoon. Nuorten kokemuksissa kuitenkin toistui pettymys siihen, että ympäristödelegaattien toimielin vaikutti todellisuudessa olevan olemassa vain siksi, että nuorille luotaisiin illuusio siitä, että aikuiset kuuntelevat heitä, vaikka todellisuudessa koulun hallinto ei vaikuttanut olevan kiinnostunut dialogin käymisestä nuorten kanssa (Thomas ym., 2022). Aikuisten asettamista esteistä huolimatta lasten ja nuorten muutosta vaativa liikehdintä

kasvaa edelleen, kun he etsivät osallistumisen mahdollisuuksia perinteisiltä aikuisten toiminnan alueilta ja vastustavat globaalisti vallalla olevaa ihmisten tapaa jatkaa elämää, kuin mitään ei olisi tapahtunut (O'Brien ym., 2018). Eksistentiaalisesta psykologiasta voi olla hyötyä siinä, että aikuiset pystyisivät välttämään lapsismin ansan, eli kohtaamaan vaikeita totuuksia, prosessoimaan ahdistusta aiheuttavia tunteita, ottamaan vastuuta roolimalleina ja voimaannuttamaan lapsia oman toimintansa kautta (Benoit ym., 2022).

5. Tulokset

Lapset ja nuoret elävät monin tavoin aikuisten toiminnan alaisina ja täten aikuisten toiminnalla on vaikutuksia heihin ja heidän psyykkiseen hyvinvointiinsa. Toiminta ja sen vaikutukset ovat hieman erilaisia riippuen siitä, mikä aikuisten edustama taho on kyseessä. Tällaisista tahoista tarkastelen näissä tuloksissa aikuisten toimintaa yleisesti sekä erikseen erityisesti vanhempien ja opettajien sekä päättäjien toimintaa.

5.1 Aikuisten toiminnan vaikutus

Useissa tässä kirjallisuuskatsauksessa käyttämissäni artikkeleissa ilmeni lasten ja nuorten yleistä tyytymättömyyttä aikuisten toimintaan ja siihen, miten aikuiset heidän ilmastonmuutosta koskeviin huoliinsa reagoivat (esim. Diffey ym., 2022; Godden ym., 2021; Halstead ym., 2020; Hickman ym., 2021; Hokkanen, 2020, Thomas ym., 2022). Nuoret esimerkiksi enenevässä määrin näkivät aikuisten hoitaneen maapalloa vastuuttomasti (Bandura & Cherry, 2019). Nuoret myös kertoivat vihan ja turhautumisen kokemuksista liittyen aikuisten ja vanhempien sukupolvien apatiaan ja ilmastotekojen puutteeseen, minkä lisäksi he olivat turhautuneita siihen, että heidän pitää korjata edellisten sukupolvien tekemiä virheitä (Thomas ym., 2022). Vanhempien sukupolvien toimintaan liittyi nuorille eräässä tutkimuksessa vihan lisäksi petetyksi tulemisen kokemuksia, jotka korostuivat etenkin silloin, kun nuoret olivat käsityksessä, että monet aikuisista ovat sekä vastuussa ongelman synnystä, että jättämässä sen nuorempien hoidettavaksi tulevaisuuteen, jolloin ilmastonmuutoksen aiheuttamat ongelmat ovat lisäksi yhä vakavampia ja hankalampia (Jones & Davison, 2021). Kokemus siitä, etteivät ihmiset reagoi ilmastonmuutokseen riittävällä kiireellisyydellä, aiheutti eräässä tutkimuksessa (Diffey ym., 2022) nuorissa ja nuorissa aikuisissa epätoivon kokemuksia tarpeettomasta vahingon syntymisestä, vihaa epäoikeudenmukaisuudesta liittyen siihen, miten ilmastonmuutos on maailman rikkaimpien aiheuttamaa ja tapahtuu maailman köyhimpien ja haavoittuvimpien kustannuksella, pelkoa siitä, millaisia vaikutuksia ilmastonmuutoksella tulevaisuuteen on sekä merkityksettömyyden kokemuksia heille syntyneestä vaikutelmasta siitä, ettei heidän huolillaan ja tulevaisuuden elämänlaadullaan vaikuta ilmastotoimien puutteen perusteella olevan merkitystä. Samoin kyseisessä tutkimuksessa nuoret kuvasivat, miten heidän kova yrityksensä lopettaa ihmisten ilmastonmuutosta koskeva välinpitämättömyys esimerkiksi ilmastotyön tai -aktiivisuuden kautta saattoi aiheuttaa heille burnoutin, häkeltymisen (overwhelm) ja sijaistraumatisoitumisen kokemuksia, ja työskentely yrityksessä, joka on joko ilmastonmuutoksesta

piittaamaton tai osallinen sen kiihdyttämiseen, saattoi aiheuttaa nuorille merkityksettömyyden ja syyllisyyden kokemuksia (Diffey ym., 2022).

Kokemus siitä, ettei tule kuulluksi, voi lisätä toivottomuuden ja lannistumisen (disempowerment) tunteita (Harris ym., 2010). Samalla useiden tutkimusten mukaan se, että voi tehdä edes jotain ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi auttaa monia ihmisiä heidän ilmastoahdistuksensa kanssa, vaikka ahdistus ei toiminnan myötä täysin poistuisikaan (Pihkala, 2020a). Eräässä tutkimuksessa (Hickman, 2020) lapset kertoivat usein tulevansa aikuisten toimesta väärinymmärretyiksi, minkä lisäksi heille tuotti pelkoa se, kuinka aikuiset heidän silmissään epäonnistuvat ilmastotoimissa samalla, kun he mitätöivät, kriminalisoivat, patologisoivat ja holhoavat lasten tunteita ja ääntä. Myös muissa tutkimuksissa nuoret tunsivat aikuisten jättävän heidän panoksensa ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi ottamatta huomioon (Thomas ym., 2022; Trajber ym., 2019) tai diskreditoivan sitä (Trajber ym., 2019). Myös eräässä tapaustutkimuksessa tutkittu aktivistinuori, Lucie, oli kohdannut aikuisten taholta vastustusta aktivismiaan kohtaan: aikuiset olivat kyseenalaistaneet hänen osallistumisensa ja oikeutensa olla äänessä (right to a voice) ympäristöön ja ilmastonmuutokseen liittyen, mikä oli ollut hänelle järkyttävä ja haasteellinen kokemus (Halstead ym., 2020). Lasten ja nuorten kuunteleminen, sekä aktiiviselle osallistumiselle tilaisuuksien tarjoaminen ovat keinoja, joiden avulla aikuiset voivat auttaa nuoria pärjäämään, rakentamaan pystyvyyden kokemuksia ja kapasiteettia toimia ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi ja sopeutua sen vaikutuksiin (Sansom ym., 2018). Tarjottujen osallistumismahdollisuuksien tulisi olla aitoja, sillä näennäiset vaikuttamisen tilaisuudet ovat aiheuttaneet nuorille muun muassa pettymyksen kokemuksia (Thomas ym., 2022).

5.2 Vanhempien ja opettajien toiminnan vaikutus

Aikuiset voivat toiminnallaan vaikuttaa lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvään psyykkisen hyvinvointiin suoraan, kuten estämällä tai mahdollistamalla ilmastotoimiin osallistumisen. Esimerkki tällaisesta on eräissä tutkimuksissa (Godden ym., 2021; Kettunen, 2020) ilmenneet tapaukset, joissa aikuiset, kuten vanhemmat tai opettajat olivat estäneet nuoria osallistumasta ilmastomielenosoituksiin, mikä aiheutti nuorille epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia. Eräs nuori kuvasi tästä syntynyttä ylisukupolvista konfliktia ja koki ironiseksi sen, miten koko mielenosoituksen syy oli nimenomaan se, etteivät aikuiset ymmärrä ilmastohätätilaa ja sen vakavuutta eivätkä toimi riittävästi sen ehkäisemiseksi, ja aikuiset olivat myös juuri ne, jotka kielivät häneltä mielenosoitukseen osallistumisen (Kettunen, 2020). Eräässä toisessa tutkimuksessa (Jones & Davison, 2021) havaittiin nuorilla olevan opettajiin kohdistuvaa vihaa, sillä

moni tutkimuksen nuorista koki tulleen petetyksi opettajiensa ilmastonmuutokseen liittyvän rajoittuneen tietämyksen sekä avoimuuden puutteen vuoksi. Lasten ja nuorten kokemukset siitä, etteivät heidän vanhempansa kuuntele tai ymmärrä heitä, johtivat erään tutkimuksen (Hickman, 2020) kertomusten mukaan väärinymmärryksi, petetyksi ja hylätyksi tulemisen tunteisiin ja saivat usein lapset jatkossa teeskentelemään, etteivät enää olisi huolissaan, jotta saisivat itsensä ja vanhempiensa välisen suhteen paineita lievitettyä. Osa tutkimuksen nuorista kuvaili tuntevansa vihaa aikuisia kohtaan ja pystyivät häidin tuskin edes olemaan vanhempiensa seurassa. Eräs tutkimuksen nuori oli vanhemmilleen raivoissaan siitä, että he olivat aikanaan päättäneet tulla raskaaksi ja saada hänet, sillä hän koki, että mikäli hänen vanhempansa olisivat välittäneet hänestä, he olisivat säästäneet hänet siltä ahdingolta, minkä hänen elämänsä eläminen ja maapallon tuhoutumisen todistaminen hänelle aiheutti (Hickman, 2020). Vanhemmat usein pelkäävät ilmastonmuutoksesta oppimisen aiheuttavan lapsille ahdistusta ja ilmastonmuutoksen vastaiseen toimintaan osallistumisen lisäävän heidän pelkojaan entisestään, mutta esimerkiksi erään tutkimuksen (Thomas ym., 2022) perusteella suurempi riski lasten ja nuorten mielenterveydelle on se, että heillä on tietoisuus ilmastonmuutoksen vakavuudesta, mutta ei keinoja kaventaa ahdistusta toimintaan.

Vanhemmuuden tyyli on eräs tekijä, jonka kautta aikuisten toiminta vaikuttaa lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvään psyykkiseen hyvinvointiin epäsuoremmalla tavalla. Erääseen katsaukseen (Ma ym., 2022) sisällytetyissä tutkimuksissa tunnistettiin neljä perheeseen liittyvää tekijää, jotka olivat vanhemmuustyyli, vanhempien ahdistus (parental distress), perhesuhteet ja sosiaalinen tuki. Katsauksessa havaittiin vanhemmuuden voivan olla ilmastonmuutoksen vaikutuksilta sekä suojaava tekijä tai riskitekijä vanhemmuuden tyylistä riippuen. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi positiivinen vanhemmuustyyli, jolla tarkoitetaan vanhempien korkeaa osallistuvuutta, johdonmukaista rajojen ylläpitoa, asianmukaista lasten valvontaa sekä hyviä perhesuhteita, lievensi ilmastonmuutoksen tapahtumille altistumisesta seuraavia mielenterveydellisiä vaikutuksia, kun taas vanhempien ylisuojelevuudella havaittiin yhteys nuorten suurempaan ilmastonmuutokseen liittyvän tapahtuman jälkeiseen traumaperäisen stressin oireiluun. Katsauksen tutkimuksissa havaittiin myös ilmastonmuutoksesta johtuvalla vanhempien korkealla ahdistuksen (parental distress) määrällä olevan yhteys nuorten todennäköisempään psyykkiseen sairastuvuuteen ja sairauksien pysyvyyteen (Ma ym., 2022). Eräässä tutkimuksessa (La Greca ym., 2013) havaittiin tämän johtuvan vanhemman ruminaatiosta eli ajatusten vatvomiiseen, hautomiseen, märehtimiseen ja murehtimiseen johtavasta asioiden yksin oman pään sisällä pyörittämisestä (Mattila, 2018), sillä vanhempien ruminoivien sanojen käytön tai oman

ahdistuksen reflektoinnin vuorovaikutuksessa lasten kanssa havaittiin johtavan puolestaan lasten ruminaatioon ja suurempaan ahdistuneisuushäiriön todennäköisyyteen (La Greca ym., 2013).

Vanhempien ilmastonmuutokseen liittyvällä ahdistuksella on katsausartikkelin (Ma ym., 2022) mukaan havaittu yhteys myös muun muassa vanhempien vähempään saatavilla oloon, lämpimyteen ja hyväksyntään lapsia kohtaan sekä suurempaan konfliktien määrään vanhempien ja lasten välillä, millä puolestaan on löydetty yhteys nuorten mielenterveyden häiriöihin, kuten traumaperäiseen stressiin, ahdistukseen ja masennukseen. Vakaiden arjen rutiinien sen sijaan havaittiin olevan yhteydessä nuorten parempaan sopeutumiseen ja parempiin ihmissuhteisiin sekä korkeampaan itseluottamukseen ja itsetuntoon, ja turvallisen kiintymyssuhteen vähäisempiin ahdistusoireisiin ja suurempaan posttraumaattiseen kasvuun. Perheen väkivaltaisuus ja konfliktit todettiin katsauksen tutkimusten perusteella riskitekijöiksi nuoren mielenterveydelle ilmastonmuutokseen liittyville tapahtumille altistumisen jälkeen, kun taas vanhemmilta saadulla tuella havaittiin yhteys nuorten parempaan sopeutumiseen. Kaiken kaikkiaan perheympäristö, joka on vakaa, hoitava, huolehtiva ja jonka ahdistuksen taso on vähäisempi, ja jossa nuori saa sosiaalista tukea vanhemmiltaan ja ikätovereiltaan, suojaa nuorten hyvinvointia ilmastonmuutokseen liittyvien tapahtumien vaikutuksilta (Ma ym., 2022). Aiemmin mainitun aktivisti-nuoren, Lucien, tapauksessa (Halstead ym., 2020) hänen oikeuksiaan osallistua ympäristöä koskeviin kysymyksiin yleensä tunnistettiin ja niitä vaalittiin, mutta näin ei kuitenkaan aina ollut. Hänen toimintaansa kyseenalaistavien tapauksien käsitteleminen oli Lucielle haastavaa, mutta hän selvisi niistä aikuisilta ja ikätovereilta saamansa tuen avulla. Lucien vanhempien rohkaiseva ja aktivismin salliva asenne loi Lucielle toivoa, minkä nähtiin suojaavan Lucieta ilmastoaahdistuksen vaikutuksilta (Halstead ym., 2020). Tutkimusten pohjalta on ehdotettu, että vanhemmat voisivat auttaa nuoria oppimaan sekä ongelma- että merkityskeskeisten coping-keinojen käyttöä muun muassa validoimalla heidän tunteitaan ja auttamalla selviämään tunteiden kanssa, auttamalla positiivisessa uudelleenmuotoilussa ja mustavalkoisen ajattelun välttämiseksi, lisäämällä luottamusta erilaisiin yhteiskunnan toimijoihin esimerkiksi kertomalla aiemmin ratkaistuista suurista ongelmista, lisäämällä heidän itseluottamustaan siitä, että hekin ovat kykeneväisiä saamaan aikaan muutosta, sekä auttamalla heitä löytämään konkreettisia keinoja, joilla he voivat itse osallistua ilmastonmuutoksen ehkäisemiseen (Sanson ym., 2018).

Termillä ekovanhemmuus (eco-parenting) voidaan erään tutkimuksen (Nche ym., 2019) mukaan tarkoittaa autoritatiiviseen vanhemmuustyyliin nojaavaa vanhemmuutta, jossa edistetään ja tuetaan lapsen fyysisistä, emotionaalista, intellektuaalista ja taloudellista kehittymistä tavalla,

joka ei tuhoa, jarruta tai riko harmoniaa eri elävien olentojen ryhmien ja elinympäristöjen välillä. Tutkimuksessa tulkitaan aiempaan tutkimukseen pohjaten, että ekovanhemmuudesta voi olla merkittävää hyötyä siinä, että lapset kykenevät paitsi suojelemaan ympäristöä ja lieventämään ilmastonmuutoksen vaikutuksia, myös itse sopeutumaan niihin (Nche ym., 2019). Lapsille tulisi myös antaa ikätasoinen selitys ympäristötietoisesta käytöksestä, sillä esimerkiksi eräässä tutkimuksessa nuoremmilla lapsilla siihen liittyi muuten väärinkäsityksiä (Thomas ym., 2022). Opettajien on puolestaan nähty voivan auttaa nuoria rakentamaan emotionaalista resiliänssiä validoimalla nuorten ilmastoahdistusta ja ilmastotunteita, näyttämällä nuorille esimerkkiä kertomalla omienkin vaikeiden tunteiden olemassaolosta ja tarjoamalla nuorille turvallisen tilan heidän tunteistaan keskustelemiselle, antamalla nuorille tietoa ilmastoahdistuksen coping-strategioista sekä mahdollisuuksien mukaan myös luomalla erilaisia kehoollisia aktiviteetteja, joiden avulla nuoret pääsisivät tarkastelemaan tunteitaan tarkemmin (Pihkala, 2020b). Turhautumisestaan huolimatta eräässä tutkimuksessa (Thomas ym., 2022) valtaosa nuorista ilmaisi toiveen aikuisten taholta tuen ja ymmärryksen saamisesta: osa toivoi aikuisilta enemmän nuorten pelkojen kanssa myötäelämistä, osa lisää tekoja ja vähemmän defensiivisyyttä ja osa enemmän ilmastonmuutoksesta keskustelemista nuorten lasten kanssa ja ilmastotietoisesta käytöksestä mallintamista heille. Lasten ja nuorten kanssa keskusteleminen siitä, mitä aikuiset tekevät ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi voi rauhoittaa lapsia, mallintaa prososiaalista käyttäytymistä ja inspiroida heitä itse osallistumaan ilmastotekoihin (Thomas ym., 2022).

5.3 Päätäjien toiminnan vaikutus

Myös päättäjät ovat yksi aikuisten edustama taho, jolla on vaikutusta lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvään psyykkiseen hyvinvointiin. Monet nuoret ilmastoaktivistit ovat kovanneet joutuneensa pettymään, sillä vaikuttaa siltä, ettei poliittinen järjestelmä ole kykeneväinen sellaisiin ilmastotoimiin, jotka olisivat riittävän laajoja ja tehokkaita (Piispa ym., 2020). Eräässä tutkimuksessa havaittiin poliittisten johtajien ja yritysjohtajien toiminnan puutteen aiheuttavan nuorille ahdingon kokemuksia (Diffey ym., 2022). Myös laajan kansainvälisen lasten ja nuorten suhtautumista hallitusten ilmastonmuutoksen vastaisia toimia kohtaan selvittäneen tutkimuksen (Hickman ym., 2021) mukaan lasten ja nuorten ilmastoahdistus ja ahdinko olivat yhteydessä koettuun hallituksen ilmastotoimien riittämättömyyteen yhdessä petetyksi tuleminen tunteiden kanssa. Tutkimuksen mukaan hallitusten ilmastotoimien puute yhdistettynä siihen, ettei nuorten pelkoja oteta tosissaan, lisäsivät nuorissa ahdistuksen ja voimattomuuden ko-

kemuksia. Kaiken kaikkiaan jokapäiväiseen toimintaan vaikuttavaa ilmastoahdistusta ja tyytymättömyyttä hallitusten toimiin esiintyy laajasti lapsilla ja nuorilla useissa maissa ympäri maailman, ja käsitys siitä, etteivät päättävät tahot reagoi ilmastonmuutokseen riittävällä tavalla, on yhteydessä lasten ja nuorten korkeampaan ahdingon määrään (Hickman ym., 2021). Myös hallinnollisten rakenteiden taipumus marginalisoida nuoria ja pitää päätöksenteko aikuiskeskeisenä voi lisätä lasten huolta tulevaisuudesta jättämällä heille tunteen siitä, etteivät he tule tueksi (Baker ym., 2021).

Epäluottamuksen on havaittu lisäävän ahdistusta, minkä vuoksi luottamuskyvykset ja ilmastoahdistuksen ilmiö liittyvät toisiinsa läheisesti (Jones & Davison, 2021; Pihkala, 2020a). Luottamus esimerkiksi tutkijoihin ja ympäristöjärjestöihin on tärkeää, sillä sillä on havaittu yhteys sekä nuorten parempaan hyvinvointiin että osallistumiseen (Ojala ym., 2021). Lähes puolet vuoden 2021 nuorisobarometriin (Saari & Lötjönen, 2022) vastanneista nuorista kuului joko äärioptimistien tai luottavaisten orientaatiotyyppiin, joissa eri vaikuttamiskeinojen tehokkuuteen uskottiin muita orientaatiotyyppiä vahvemmin, ja näistä tyypeistä kummassakin luottamus ei-institutionaalista toimintaa, kuten ympäristöjärjestöjen toimintaa kohtaan oli jopa vahvempaa kuin äänestämistä ja muodollisempaa politiikkaa kohtaan. Erään tutkimuksen (Diffey ym., 2022) nuoret kokivat, että yhtenä asiana muiden joukossa se, että päättävissä asemassa olevat ihmiset alkaisivat suhtautua ilmastonmuutokseen vakavasti auttaisi heitä pärjäämään ilmastonmuutokseen liittyvien tunteidensa kanssa ja antaisi heille yhteyden (connection), lohdun ja helpotuksen kokemuksia. Lisäksi he toivoisivat lisää ilmastotoimia, tukea ilmastonmuutokseen liittyviin mielenterveyskysymyksiin, sukupolvien välistä yhteistyötä sekä ylipäättään myötätuntoisempaa maailmaa, jossa ihmisten ja muun luonnon suojelemista pidettäisiin arvossa (Diffey ym., 2022). Eräässä toisessa tutkimuksessa (Nairn, 2019) nuoret kokivat itse olevansa vastuussa esimerkiksi ilmastonmuutokseen liittyvästä aktivismista seuranneista burnoutin kokemuksistaan, minkä vuoksi olisi tärkeää, että ilmastonmuutokseen liittyvät toivon ja epätoivon kokemukset olisivat kollektiivisia kokemuksia yksilön kantaman kaksinkertaisen, sekä ilmastonmuutoksen ratkaisemiseen että siitä seuraavien uupumiskokemusten taakan sijaan.

6. Yhteenveto ja pohdinta

Tutkielmani tavoitteena oli selvittää, miten aikuisten toiminta vaikuttaa lasten ja nuorten ilmastomuutokseen liittyvään psyykkiseen hyvinvointiin, ja tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että vaikutuksia on monia erilaisia. Toiminnan vaikutukset voivat esimerkiksi olla joko suoria tai epäsuoria sekä kielteisiä tai myönteisiä. Monet lapset ja nuoret ovat yleisesti tyytymättömiä aikuisiin ja siihen, miten aiemmat sukupolvet ovat ilmastomuutokseen reagoineet (esim. Bandura & Cherry, 2019; Diffey ym., 2022; Godden ym., 2021; Halstead ym., 2020; Hickman ym., 2021; Hokkanen, 2020, Thomas ym., 2022) ja tähän liittyy heillä muun muassa vihan, pelon, turhautumisen, epätoivon ja petetyksi tulemisen kokemuksia (Diffey ym., 2022; Jones & Davison, 2021; Thomas ym., 2022). Lapset ja nuoret eivät myöskään aina koe tulevansa ilmastomuutokseen liittyvissä aiheissa kuulluiksi (esim. Hickman, 2020), mikä voi aiheuttaa heille lanistumisen ja toivottomuuden kokemuksia. Opettajien kohdalla heidän rajoittunut ilmastomuutokseen liittyvä tietämyksensä ja avoimuuden puute on puolestaan aiheuttanut nuorissa vihaa ja petetyksi tulemisen kokemuksia (Jones & Davison, 2021). Vanhempien toiminnassa keskeisimpinä tuloksina nousivat esiin ilmastotoiminnan rajoittamisen aiheuttama epäoikeudenmukaisuuden kokemus (Godden ym., 2021; Kettunen, 2020) sekä vanhemmuustyylin ja vanhempien kokeman ahdistuksen sekä perheen konfliktien ja väkivaltaisuuden yhteys erilaisiin ilmastomuutoksen vaikutuksista seuraaviin mielenterveyden häiriöihin (Ma ym., 2022). Monet lapset ja nuoret ovat pettyneitä myös päättäjien ilmastotekojen vähyyteen (Diffey ym., 2022; Piispa ym., 2020), millä on tutkimuksissa havaittu yhteys muun muassa heidän kokeemaansa ahdinkoon ja ilmastoahdistukseen (Hickman ym., 2021).

Myönteisiä vaikutuksia puolestaan voisi saavuttaa sillä, että lapset ja nuoret tulisivat aikuisten toimesta kuulluiksi ja heille tarjottaisiin mahdollisuuksia aktiivisesti osallistua ilmastomuutoksen torjuntaan (Sanson ym., 2018). Vanhemmuustyyli voi olla ilmastomuutoksen mielenterveydellisiltä vaikutuksilta myös suojaava tekijä, minkä lisäksi myös turvallisella kiintymyssuhteella, vanhemmilta saadulla tuella ja vakailta arjen rutiineilla on lapsilla ja nuorilla todettu psyykkisen hyvinvoinnin kannalta myönteisiä vaikutuksia (Ma ym., 2022). Myös ekovanhemmuuden sekä lasten ja nuorten ongelma- ja merkityskeskeisten coping-keinojen tukemisen on ehdotettu voivan auttaa heitä paitsi toimimaan ympäristön kannalta hyödyllisillä tavoilla, myös lisäämään heidän resilienssiään ja helpottamaan heidän sopeutumistaan ilmastomuutoksen vaikutuksiin (Nche ym., 2019; Sanson ym., 2018). Se, että päättävissä asemissa olevat aikuiset

alkaisivat suhtautua ilmastonmuutokseen vakavasti ja alkaisivat tehdä riittäviä toimia sen ehkäisemiseksi, voisi tuoda lapsille ja nuorille muun muassa lohdun ja helpotuksen kokemuksia ja auttaa lievittämään heidän kokemaansa ahdinkoa ja uupumusta senkin kautta, ettei heidän tarvitsisi kantaa kokemaansa psyykkistä taakkaa yksin (Diffey ym., 2022; Nairn, 2019).

Ilmastonmuutoksen vaikutus ihmisten psyykkiseen hyvinvointiin on tutkimusaiheena ajankohtainen, ja siitä on etenkin lapsiin ja nuoriin liittyen tehty viime vuosina tutkimusta yhä enenevässä määrin. Ilmiötä on joissain tutkimuksissa lähestytty esimerkiksi ekososiaalisen viitekehysten kautta, mutta tutkimusta nimenomaan aikuisten toiminnan vaikutuksista lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin ja niiden syy-seuraussuhteista ei ole juurikaan tehty. Useissa tutkimuksissa aikuisten, ja etenkin vanhempien, opettajien ja päättäjien vaikutus on kuitenkin huomioitu yhtenä, joskaan ei välttämättä keskeisimpänä osana lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvää psyykkistä hyvinvointia. Ongelmaksi tutkimuksessa muodostuu tapahtumana ilmastonmuutoksen jatkuva luonne ja se, ettei ole varmaa tietoa siitä, millaiseksi maapallon tulevaisuus sen myötä muodostuu. Ilmastonmuutoksen psyykkisiä vaikutuksia onkin joissain tutkimuksissa tutkittu esimerkiksi jonkin ilmastonmuutoksesta johtuvan luonnonilmiön seurauksina, kun taas toisissa tutkimuksissa lähtökohtana on jatkuvat, ilmastonmuutoksen olemassaolosta tietoisena olemisen psyykkiset vaikutukset. Se, että ilmastonmuutoksen aiheuttamaan uhkaan on enenevässä määrin herätty vasta viime vuosina aiheuttaa myös sen, ettei pitkittäistutkimusta aiheesta oikeastaan ole. Samoin tämä aiheuttaa haasteita lasten ja nuorten psyykkisen hyvinvoinnin tukemiselle ja tulevaisuuteen valmistelemiselle, sillä on vaikea tietää, miten ilmastonmuutoksen osin tuntemattomiin seurauksiin olisi parasta varautua. Tämän vuoksi etenkin aikuisten toiminnan myönteisten vaikutusten tuloksista osa on luonteeltaan pikemminkin teoreettisia, kuin empiirisen tutkimuksen myötä todistettuja. Yksi tutkimusta sekoittava tekijä on myös aihealueen käsitteistön vakiintumattomuus, yleisesti hyväksytyin ilmastotunteiden taksonomian puuttuminen sekä eroavat näkemykset siitä, missä määrin eri ilmastotunteissa on kyse tarpeellisista tunteista tai toisaalta patologisista ilmiöistä.

Lapsia ja nuoria tutkittaessa huomionarvoista on myös se, ettei kyseessä ole homogeeninen, samoilla toimilla samoihin tavoitteisiin tähtäävä joukko, vaan siinä missä osa heistä haluaa vaikuttaa ilmastonmuutoksen ehkäisemiseen näkyvämmiin tavoin, osa suosii mieluummin toimia, jotka voitaisiin joidenkin ihmisten silmissä nähdä osoituksena epäaktiivisuudesta (Kettunen, 2020). Useissa aiheen tutkimuksissa on kuitenkin keskitytty nimenomaan aktivisteiksi miellettyihin nuoriin, jättäen samalla muilla tavoin ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi toimivat nuoret ja heidän arkisemmat kokemuksensa vähemmälle huomiolle. Aiheesta on myös tehty verrattain

melko runsaasti laadullista tutkimusta, minkä lisäksi otoskoot ovat osassa tutkimuksia melko pieniä, jolloin tulokset eivät suoraan ole yleistettävissä laajempaan populaatioon. Katsausartikkeleita aiheesta löytyy jonkin verran, mutta esimerkiksi meta-analyysejä en löytänyt yhtäkään.

Lapsista ja nuorista löytyy myös niin kutsuttuja denialisteja (Kiilakoski, 2022; Ojala, 2012a), joiden näkemys on, ettei ilmastonmuutos ole totta, tai ainakaan ihmisten aiheuttamaa (Kohl, 2018). Lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvät psyykkiset kokemukset eroavat toisistaan lisäksi esimerkiksi sukupuolen (esim. Léger-Goodes, 2022; Piispa & Myllyniemi, 2019), iän (Martin ym., 2022) ja asuinpaikan maantieteellisen sijainnin (Kettunen, 2020) perusteella. Se, ketä lapsilla ja nuorilla tarkoitetaan, vaihtelee eri tutkimusten välillä. Lapset vaikutetaan melko yksimielisesti mieltävän alle 18-vuotiaiksi, mutta nuorten käsitteessä esiintyy enemmän vaihtelua. Joissain yhteyksissä nuoriksi mielletään esimerkiksi 15–18-vuotiaat, joissain 18–24-vuotiaat ja joissain tapauksissa käsitettä on käytetty laajemmin, kattamaan esimerkiksi myös 29-vuotiaat. Pienemmistä, etenkin noin 10–12-vuotiaista ja sitä nuoremmista lapsista tutkimusta vaikuttaa olevan niukasti, ja sitä voisikin olla syytä jatkossa tehdä lisää. Muita jatkotutkimuskohteita voisivat olla esimerkiksi se, miten vanhemmat voisivat käytännössä toteuttaa ekovanhemmuutta ja millainen vaikutus sillä lasten psyykkiseen hyvinvointiin on, miten lapsille ja lasten kanssa toimiville aikuisille saataisiin välitettyä tietoa siitä, mitkä yksilöiden tekemistä ilmastotoimista ovat todellisuudessa vaikuttavimpia ja miten ilmastonmuutokseen liittyvää kollektiivista hiljaisuuden kierrettä voitaisiin saada murrettua. Lisäksi näkisin tärkeänä koittaa tutkimuksen kautta löytää ratkaisuja siihen, miten saataisiin aikuiset tarttumaan ilmastotoimiin ja kumottua heidän näkemyksensä siitä, että lapset ovat ne, jotka ilmastokriisin tulevat ratkaisemaan.

6.1 Johtopäätökset

Aikuisten toiminta vaikuttaa lasten ja nuorten ilmastonmuutokseen liittyvään psyykkiseen hyvinvointiin sekä kielteisesti että myönteisesti. Lapset ja nuoret eivät kuitenkaan ole homogeeninen joukko, vaan he paitsi kokevat eri ilmastonmuutokseen liittyviä tunnekokemuksia eri tavoin, myös haluavat erilaisilla tavoilla vaikuttaa ilmastonmuutokseen hillitsemiseen. Joka tapauksessa aikuisten, jotka ovat tekemisissä ilmastonmuutoksesta huolissaan olevien lasten kanssa, tulisi ottaa lasten kokemukset vakavasti, antaa heille tilaa keskustella tunteistaan ja paitsi auttaa heitä löytämään keinoja, joilla he voisivat itse tehdä ilmastotekoja, myös itse tehdä niitä ja näyttää tämän myötä lapsille mallia. Lasten ja nuorten mielenterveyden kannalta olisi

tärkeää, että heidän näkemyksilleen löytyisi paikka myös yhteiskunnallisesta keskustelusta. Aikuisten ilmastonmuutosta ehkäisevän toiminnan tulisi olla riittävän vakuuttavaa ja vaikuttavaa, jotta lapset ja nuoret voisivat luottaa siihen, että aikuiset suhtautuvat ilmastonmuutokseen vakavasti, ja etteivät aikuiset ole välinpitämättömiä heidän tulevaisuuttaan kohtaan.

Lähteet

- Albrecht, G., Sartore, G., Connor, L., Higginbotham, N., Freeman, S., Kelly, B., Stain, H., Tonna, A. & Pollard, G. (2007). Solastalgia: The distress caused by environmental change. *Australasian Psychiatry : Bulletin of the Royal Australian and New Zealand College of Psychiatrists*, 15(S1), 95–98. <https://doi.org/10.1080/10398560701701288>
- Alston, M., Whittenbury, K., Haynes, A., & Godden, N. (2014). Are climate challenges reinforcing child and forced marriage and dowry as adaptation strategies in the context of Bangladesh? *Women's Studies International Forum*, 47, 137–144. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2014.08.005>
- Baker, C., Clayton, S., & Bragg, E. (2021). Educating for resilience: Parent and teacher perceptions of children's emotional needs in response to climate change. *Environmental Education Research*, 27(5), 687–705. <https://doi.org/10.1080/13504622.2020.1828288>
- Baldwin, C., Pickering, G., & Dale, G. (2022). Knowledge and self-efficacy of youth to take action on climate change. *Environmental Education Research*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/13504622.2022.2121381>
- Bandura, A., & Cherry, L. (2020). Enlisting the Power of Youth for Climate Change. *The American Psychologist*, 75(7), 945–951. <https://doi.org/10.1037/amp0000512>
- Bartlett, S. (2008). Climate change and urban children: Impacts and implications for adaptation in low- and middle-income countries. *Environment and Urbanization*, 20(2), 501–519. <https://doi.org/10.1177/0956247808096125>
- Benoit, L., Thomas, I., & Martin, A. (2022). Review: Ecological awareness, anxiety, and actions among youth and their parents – a qualitative study of newspaper narratives. *Child and Adolescent Mental Health*, 27(1), 47–58. <https://doi.org/10.1111/camh.12514>
- Boehnke, K., & Wong, B. (2011). Adolescent Political Activism and Long-Term Happiness: A 21-Year Longitudinal Study on the Development of Micro- and Macrosocial Worries. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 37(3), 435–447. <https://doi.org/10.1177/0146167210397553>
- Bronfenbrenner, U. (1992). Ecological systems theory. Teoksessa R. Vasta. (Toim.), *Six Theories of Child Development: Revised Formulations and Current Issues*. Jessica Kingsley Publishers, 187–249.
- Burke, S. E. L., Sanson, A. V. & Van Hoorn, J. (2018). The Psychological Effects of Climate Change on Children. *Current Psychiatry Reports*, 20(5), 35. <https://doi.org/10.1007/s11920-018-0896-9>

- Clayton, S., Manning, C. M., Krygsman, K., & Speiser, M. (2017). *Mental Health and Our Changing Climate: Impacts, Implications, and Guidance*. American Psychological Association & ecoAmerica. <https://www.apa.org/news/press/releases/2017/03/mental-health-climate.pdf>
- Costello, A., Maslin, M., Montgomery, H., Johnson, A. M., & Ekins, P. (2011). Global health and climate change: Moving from denial and catastrophic fatalism to positive action. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series A: Mathematical, Physical, and Engineering Sciences*, 369(1942), 1866–1882. <https://doi.org/10.1098/rsta.2011.0007>
- Crandon, T. J., Scott, J. G., Charlson, F. J., & Thomas, H. J. (2022). A social–ecological perspective on climate anxiety in children and adolescents. *Nature Climate Change*, 12(2), 123–131. <https://doi.org/10.1038/s41558-021-01251-y>
- Crous, G. (2017). Child psychological well-being and its associations with material deprivation and type of home. *Children and Youth Services Review*, 80, 88–95. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2017.06.051>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Self-Determination Theory: A Macrotheory of Human Motivation, Development, and Health. *Canadian Psychology = Psychologie Canadienne*, 49(3), 182–185. <https://doi.org/10.1037/a0012801>
- Diffey, J., Wright, S., Uchendu, J. O., Masithi, S., Olude, A., Juma, D. O., . . . Lawrance, E. (2022). "Not about us without us" - the feelings and hopes of climate-concerned young people around the world. *International Review of Psychiatry*, 34(5), 499–509. <https://doi.org/10.1080/09540261.2022.2126297>
- Facebook-kommenttikenttä. (2019). Haettu 3.3.2023 osoitteesta <https://www.facebook.com/wwfsuomi/posts/pfbid02qb94wzkVG5vYodWMqDwUXct-KaT5MyWB4RbaVdKJvKxUiwyY8neumaFFpvuF5Qfvdl>
- Facebook-kommenttikenttä. (2023). Haettu 3.3.2023 osoitteesta <https://www.facebook.com/Il-talehti.fi/posts/pfbid0i9sQHeZYikpse9NQbrY5bK9xny6Z7acrqtXmus-BPp7bKpu7W3pNevzoefwBjsBTql>
- Godden, N. J., Farrant, B. M., Yallup Farrant, J., Heyink, E., Carot Collins, E., Burgemeister, B., Tabeshfar, M., Barrow, J., West, M., Kieft, J., Rothwell, M., Leviston, Z., Bailey, S., Blaise, M. & Cooper, T. (2021). Climate change, activism, and supporting the mental health of children and young people: Perspectives from Western Australia. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 57(11), 1759–1764. <https://doi.org/10.1111/jpc.15649>
- Hakalehto, S. & Toivonen, V. (2021). Johdatus lapsen oikeuksiin perheessä. Teoksessa S. Hakalehto & V. Toivonen (toim.) *Lapsen oikeudet perheessä*. Helsingin Kamari Oy.

- Halstead, F., Parsons, L. R., Dunhill, A., & Parsons, K. (2021). A journey of emotions from a young environmental activist. *Area*, 53(4), 708–717. <https://doi.org/10.1111/area.12745>
- Harris, A., Wyn, J., & Younes, S. (2010). Beyond apathetic or activist youth: ‘Ordinary’ young people and contemporary forms of participation. *Young*, 18(1), 9–32. <https://doi.org/10.1177/110330880901800103>
- Hart, R., Fisher, S., & Kimiagar, B. (2014). Beyond projects: Involving children in community governance as a fundamental strategy for facing climate change. Teoksessa UNICEF Office of Research, *The Challenges of Climate Change: Children on the Front Line*, 92–97. Innocenti Insight.
- Helldén, D., Andersson, C., Nilsson, M., Ebi, K. L., Friberg, P., & Alfvén, T. (2021). Climate change and child health: A scoping review and an expanded conceptual framework. *The Lancet. Planetary health*, 5(3), 164–175. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(20\)30274-6](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(20)30274-6)
- Hickman, C. (2020). We need to (find a way to) talk about ... Eco-anxiety, *Journal of Social Work Practice*, 34:4, 411–424. <https://doi.org/10.1080/02650533.2020.1844166>
- Hickman, C., Marks, E., Pihkala, P., Clayton, S., Lewandowski, R. E., Mayall, E. E., Wray, B., Mellor, C. & van Susteren, L. (2021). Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: A global survey. *The Lancet. Planetary Health*, 5(12), 863–873. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(21\)00278-3](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00278-3)
- Hokkanen, T. (2021). *Pohjois-Pohjanmaan lukiolaisten tyttöjen ja poikien halukkuus osallistua ilmastonmuutosta ehkäisevään toimintaan yhteiskunnassa*. University of Oulu.
- Holopainen, H. (2023). *Oulu syyllistyi syrjintään, kun ei tarjonnut vegaaniruokaa lapselle – nyt suunta muuttuu*. Yle Uutiset | yle.fi. <https://yle.fi/a/74-20015402#:~:text=Oulun%20kaupunki%20tarjoaa%20ensi%20lukuvuodesta,yhden%20vegaaniruokavaliota%20noudattavan%20lapsen%20kohdalla>
- Hubacek, K., Baiocchi, G., Feng, K., & Patwardhan, A. (2017). Poverty eradication in a carbon constrained world. *Nature Communications*, 8(1), 912–9. <https://doi.org/10.1038/s41467-017-00919-4>
- Hyry, J. 2019. *Kansalaisyksely ilmastonmuutoksen herättämistä tunteista ja niiden vaikutuksista kestäviin elämäntapoihin*. Kantar TNS Oy. Sitra. <https://media.sitra.fi/2019/08/21153439/ilmastotunteet-2019-kyselytulokset.pdf>
- Institute for Global Environmental Strategies, Aalto University, and D-mat ltd. (2019). *1.5-Degree Lifestyles: Targets and Options for Reducing Lifestyle Carbon Footprints. Technical Report*. Institute for Global Environmental Strategies.

- Jones, C. A., & Davison, A. (2021). Disempowering emotions: The role of educational experiences in social responses to climate change. *Geoforum*, 118, 190–200. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.11.006>
- Kantar Public & Valtiohallinnon ilmastoviestinnän ohjausryhmä. (2023). *Ilmastobarometri 2023*. Ympäristöministeriö.
- Kantar TNS & Valtiohallinnon ilmastoviestinnän ohjausryhmä. (2019). *Ilmastobarometri 2019*. Ympäristöministeriö.
- Kettunen, M. (2021). “We need to make our voices heard”: Claiming space for young people’s everyday environmental politics in northern Finland. *Nordia Geographical Publications*, 49(5), 32–48. <https://doi.org/10.30671/nordia.98115>
- Kiilakoski, T. (toim.) (2022). Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021. <https://tietoanuo-rista.fi/wp-content/uploads/2022/03/nuorisobarometri-2021-web.pdf>
- Kurth, C. (2018). *The Anxious Mind: An Investigation into the Varieties and Virtues of Anxiety*. The MIT Press.
- La Greca, A. M., Lai, B. S., Joormann, J., Auslander, B. B., & Short, M. A. (2013). Children's risk and resilience following a natural disaster: Genetic vulnerability, posttraumatic stress, and depression. *Journal of Affective Disorders*, 151(3), 860–867. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2013.07.024>
- Lapsiasiavaltuutettu. (2022). Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle. *Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:1*.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Léger-Goodes, T., Malboeuf-Hurtubise, C., Mastine, T., Généreux, M., Paradis, P., & Camden, C. (2022). Eco-anxiety in children: A scoping review of the mental health impacts of the awareness of climate change. *Frontiers in Psychology*, 13, 872544. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.872544>
- Ma, T., Moore, J., & Cleary, A. (2022). Climate change impacts on the mental health and well-being of young people: A scoping review of risk and protective factors. *Social Science & Medicine*, 301, 114888. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.114888>
- Martin, G., Reilly, K., Everitt, H., & Gilliland, J. A. (2022). Review: The impact of climate change awareness on children's mental well-being and negative emotions – a scoping review. *Child and Adolescent Mental Health*, 27(1), 59–72. <https://doi.org/10.1111/camh.12525>

- Mattila, A. S. (2018). *Vatvomisen lopettaminen*. Teoksessa A. S. Mattila & Pekka Aarninsalo, *Onnentaidot – Kohti hyvää elämää*. Kustannus Oy Duodecim.
- McDonald, R. I., Chai, H. Y., & Newell, B. R. (2015). Personal experience and the ‘psychological distance’ of climate change: An integrative review. *Journal of Environmental Psychology*, *44*, 109–118. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2015.10.003>
- Metsämuuronen, J. (2011). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: Tutkijalaitos* (4. korjattu laitos.). International Methelp.
- Määttä, P. (1999). *Perhe asiantuntijana: Eryityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt*. Atena.
- Nairn, K. (2019). Learning from Young People Engaged in Climate Activism: The Potential of Collectivizing Despair and Hope. *Young*, *27*(5), 435–450. <https://doi.org/10.1177/1103308818817603>
- Nche, G. C., Achunike, H. C., & Okoli, A. B. (2019). From climate change victims to climate change actors: The role of eco-parenting in building mitigation and adaptation capacities in children. *The Journal of Environmental Education*, *50*(2), 131–144. <https://doi.org/10.1080/00958964.2018.1553839>
- Nissinen, A. & Savolainen, H. (2019). *Julkisten hankintojen ja kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 15.
- Norgaard, K. (2011). *Living in Denial: Climate Change, Emotions, and Everyday Life*. The MIT Press.
- Nuorisolaki 21.12.2016/1285.
- O'Brien, K., Selboe, E., & Hayward, B. M. (2018). Exploring youth activism on climate change: Dutiful, disruptive, and dangerous dissent. *Ecology and Society*, *23*(3), 42. <https://doi.org/10.5751/ES-10287-230342>
- Ojala, M. (2012a). Hope and climate change: The importance of hope for environmental engagement among young people. *Environmental Education Research*, *18*(5), 625–642. <https://doi.org/10.1080/13504622.2011.637157>
- Ojala, M. (2012b). How do children cope with global climate change? Coping strategies, engagement, and well-being. *Journal of Environmental Psychology*, *32*(3), 225–233. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2012.02.004>
- Ojala, M. (2019). ECO-ANXIETY. *RSA journal*, *164*(4 (5576)), 10–15.
- Ojala, M., Cunsolo, A., Ogunbode, C. A., & Middleton, J. (2021). Anxiety, Worry, and Grief in a Time of Environmental and Climate Crisis: A Narrative Review. *Annual Review of Environment and Resources*, *46*(1), 35–58. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-012220-022716>

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 58/2006.

Pihkala, P. (2018). ECO-ANXIETY, TRAGEDY, AND HOPE: PSYCHOLOGICAL AND SPIRITUAL DIMENSIONS OF CLIMATE CHANGE. *Zygon*, 53(2), 545–569. <https://doi.org/10.1111/zygo.12407>

Panu, P. (2020a). Anxiety and the Ecological Crisis: An Analysis of Eco-Anxiety and Climate Anxiety. *Sustainability*, 12(19), 7836. <https://doi.org/10.3390/su12197836>

Pihkala, P. (2020b). Eco-Anxiety and Environmental Education. *Sustainability*, 12(23), 10149. <https://doi.org/10.3390/su122310149>

Pihkala, P. (2022). Toward a Taxonomy of Climate Emotions. *Frontiers in Climate*, 3. <https://doi.org/10.3389/fclim.2021.738154>

Pihkala, P., Cantell, H., Jylhä, K. M., Lyytimäki, J., Paloniemi, R., Pulkka, A. & Ratinen, I. (2020). Ahdistuksen vai innostuksen ilmasto? Ilmastoviestinnän ja -kasvatuksen keinoja ilmastoahdistuksesta selviytymiseen. Teoksessa E. Pekkarinen & T. Tuukkanen (toim.) *Maapallon tulevaisuus ja lasten oikeudet*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:4. Lapsiasiavaltuutetun toimisto, 163–181. <https://lapsiasia.fi/documents/25250457/38754461/Maapallon+tulevaisuus+ja+lapsen+oikeudet-e.pdf>

Pihkala, P., Sangervo, J. & Jylhä, K. M. (2022). Nuorten ilmastoahdistus ja ympäristötunteet. Teoksessa T. Kiilakoski (toim.), *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*, 95–116. <https://tietoaanurista.fi/wp-content/uploads/2022/03/nuorisobarometri-2021-web.pdf>

Piispa, M., Kiilakoski, T. & Ojajärvi, A. (2021). Mikä ilmastoliike? Nuorten ilmastoaktivistien poliittinen toimijuus ja ilmastokeskustelut. *Nuorisotutkimus* 39 (2), 8–26.

Piispa, M. & Myllyniemi, S. (2019). Nuoret ja ilmastonmuutos. Tiedot, huoli ja toiminta Nuorisobarometrin valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 84: 1, 61–69.

Piispa, M., Ojajärvi, A., & Kiilakoski, T. (2020). *Tulevaisuususkko hukassa?: Nuoret ilmastoaktivistit ja keskustelu tulevaisuudesta*. Sitra. <https://www.sitra.fi/app/uploads/2020/11/tulevaisuususkko-hukassa.pdf>

Rantala, A. (2002). *Perhekeskeisyys - puhetta vai todellisuutta?: Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa*. Jyväskylän yliopisto.

Rintamäki, E. (2021). *Lapset ilmastotoimijoina : lasten näkemyksiä ilmastonmuutoksesta ja ilmastoteoista*. Helsingin yliopisto.

Romeu, D. (2021). Is climate change a mental health crisis? *BJPsych Bulletin*, 45(4), 243–245. <https://doi.org/10.1192/bjb.2021.30>

Saari, K. & Lötjönen, K. (2022). Mitkä keinot vaikuttavat ympäristö- ja ilmastoasioissa? Nuorten vaikuttamiskeinojen orientaatiotyypit ja niiden erityispiirteet. Teoksessa T. Kiilakoski

- (toim.), *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*, 95–116. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2022/03/nuorisobarometri-2021-web.pdf>
- Salminen, A. (2011). *Mikä on kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopisto. https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7961/isbn_978-952-476-349-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Sanson, A. V., Burke, S. E. L., & Van Hoorn, J. (2018). Climate Change: Implications for Parents and Parenting. *Parenting, Science and Practice*, 18(3), 200–217. <https://doi.org/10.1080/15295192.2018.1465307>
- Sanson, A. V., Van Hoorn, J., & Burke, S. E. L. (2019). Responding to the Impacts of the Climate Crisis on Children and Youth. *Child Development Perspectives*, 13(4), 201–207. <https://doi.org/10.1111/cdep.12342>
- Savolainen, H., Heinonen, T., Heikkinen, M. & Nissinen, A. (2021). *Kotitalouksien kulutuksen kasvihuonekaasupäästöt 2000–2019*. Julkaisematon laskentataulukko ja siihen liittyvä käsikirjoitus.
- Schreiber, J. A., & Brockopp, D. Y. (2012). Twenty-five years later—what do we know about religion/spirituality and psychological well-being among breast cancer survivors? A systematic review. *Journal of Cancer Survivorship*, 6(1), 82–94. <https://doi.org/10.1007/s11764-011-0193-7>
- Sheffield, P. E., & Landrigan, P. J. (2011). Global Climate Change and Children's Health: Threats and Strategies for Prevention. *Environmental Health Perspectives*, 119(3), 291–298. <https://doi.org/10.1289/ehp.1002233>
- Shukla, P. R., Skea, J., Slade, R., Al Khourdajie, A., van Diemen, R., McCollum, D., Pathak, M., Some, S., Vyas, P., Fradera, R., Belkacemi, M., Hasija, A., Lisboa, G., Luz, S. & Malley, J. (toim.) (2022). *Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press. https://report.ipcc.ch/ar6/wg3/IPCC_AR6_WGIII_Full_Report.pdf
- Sjöstedt, T. (2016). *Mitä nämä käsitteet tarkoittavat?* Sitra. Haettu 15.3.2023 osoitteesta <https://www.sitra.fi/artikkelit/mita-nama-kasitteet-tarkoittavat/>
- Spence, A., Poortinga, W., & Pidgeon, N. (2012). The Psychological Distance of Climate Change. *Risk Analysis*, 32(6), 957–972. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2011.01695.x>
- Stenvall, E. (2018). *Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä*. Tampere University Press.

- Strife, S. J. (2012). Children's Environmental Concerns: Expressing Ecophobia. *The Journal of Environmental Education*, 43(1), 37–54. <https://doi.org/10.1080/00958964.2011.602131>
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731
- Thomas, I., & Martin, A. (2021). Narrative Matters: Adult anxieties and prejudice against children – childism in The Twilight Zone. *Child and Adolescent Mental Health*, 26(1), 89–91.
- Thomas, I., Martin, A., Wicker, A., & Benoit, L. (2022). Understanding youths' concerns about climate change: A binational qualitative study of ecological burden and resilience. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 16(1), 110–13. <https://doi.org/10.1186/s13034-022-00551-1>
- Toivonen, V. & Pollari, K. (2021). Hyvä hoito ja kasvatus osana lapsen huoltoa. Teoksessa S. Hakalehto & V. Toivonen (toim.) *Lapsen oikeudet perheessä*. Helsingin Kamari Oy.
- Trajber, R., Walker, C., Marchezini, V., Kraftl, P., Olivato, D., Hadfield-Hill, S., Zara, C. & Fernandes Monteiro, S. (2019). Promoting climate change transformation with young people in Brazil: Participatory action research through a looping approach. *Action Research*, 17(1), 87–107. <https://doi.org/10.1177/1476750319829202>
- Trott, C. D. (2020). Children's constructive climate change engagement: Empowering awareness, agency, and action. *Environmental Education Research*, 26(4), 532–554. <https://doi.org/10.1080/13504622.2019.1675594>
- Tucci, J., Mitchell, J., and Goddard, C. (2007). *Children's Fears, hopes and heroes: Modern childhood in Australia*. Australian Childhood Foundation.
- UNEP (1992). *Agenda 21*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
- UNICEF UK. (2013). *Climate change: Children's challenge*. <https://www.unicef.org.uk/wp-content/uploads/2013/09/unicef-climate-change-report-2013.pdf>
- UNICEF Office of Research. (2014). *The Challenges of Climate Change: Children on the front line*. Innocenti Insight.
- UNICEF. (2015). *Unless we act now: The impact of climate change on children*. UNICEF Division of Data, Research and Policy. <https://www.unicef.org/media/60111/file>
- WHO (World Health Organization). (2008). *Global Burden of Disease: 2004 Update*.
- Zhang, Y., Bi, P., & Hiller, J. E. (2007). Climate Change and Disability–Adjusted Life Years. *Journal of Environmental Health*, 70(3), 32–38.